

KOINONIA

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

2007. Karácsony

71. szám

TARTALOM

Lejárt a kaláka ideje?	1
Gémes István: Bábel tornya	1
Szedlák Tibor: Személyiség, csoport, egyház	5
Dr.Seres Zsuzsanna: Gondolatok a kalákáról	11
Visszapillantó tükör	14
Pósfay György: Személyes egyháztörténet	16
Makoviczky József: Mi közünk Szt.Erzsébethez?	20
Cseri Gyula: „... mint akiknek nincsen semmijük ..”	22

Jézus politikai döntése

Az adógaras kérdésénél (Mk 12,13-17) Jézus nem átalott „politikai döntéssel” is foglalkozni, de nem engedte, hogy ezt bármiféle formában „szenzációsak” kellene tartani.

1. Jézus nem adja a császárnak az „Isten kegyelméből” glorioláját – különben nem állíthatná szembe a császárt Istennel; de elismeri a jogait és alattvalóitól engedelmességet követel.
2. A maga sajátos területén belül jelentősége van az államnak, a pogánynak is. Rendeletei mindenki javára valók.
3. Mikor azonban Jézus az Isten iránti elkötelezettséget magasabbra értékeli, az állami hatalommal szemben fenntartással él. Annak nem szabad Isten tiszteletét megsértenie, dicsőítését megtiltania, parancsolatainak ellentmondania.
4. Ugyanakkor Jézus nem hangsúlyozza az állam múlandóságát és azt nem gúnyolja ki; viszont tud az Isten akaratától és hatalmától való függőségéről.

(R. Schnackenburg, Die sittliche Botschaft des NT. 77-78 1954)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart, Gänsheidestr. 9
Tel. 0711/23-49-529 – Fax: 0711/23-49-530
E-Mail: istvan.gemes@freenet.de

Lejárt a kaláka ideje?

Ez a banálisnak hangzó kérdés, ill. a mögötte rejlő közösség szükségessége, volt a Württembergi Magyar Protestáns Gyülekezet ezévi, 34. konferenciájának a témája.

Jelen számunkban közzéteszünk néhány, ott elhangzott előadást. Ezekon kívül is voltak magas pontjai a műsornak. Beszámolót hallottunk egy evangélikus „szerze-tesi közösségben“ ledolgozott gyakorlati évről, hallottunk erdélyi gyermekmentő programról, vallattunk egy egyhónapja, 39 éve és 47 éve együttélő házaspárt, valamint élveztünk egy itteni, német gyülekezet mai építéséről szóló nagyon eleven előadást.

Központi kérdésünk mindig ez volt: hogyan éljük meg a keresztény közösség ideálját ezekben a legkülönbözőbb helyzetekben?

Mert valljuk, hogy a kaláka ideje nem hogy lejárt volna, de mintha egyre nagyobb és nélkülözhetetlenebb lenne, éppen elindividualizálódott világunkban.

Szerk.

Gémes István:

Bábel tornya¹

1 Móz 11,1-9

Furcsának tűnhet, hogy idei konferenciánk első áhítataként éppen ezt a meglehetősen bizarr és sokat megmosolygott történetet olvasom fel a Teremtés Könyvéből. Pedig annyi a kettő közötti hasonlóság és témabeli egyezés, hogy érdemes rá komolyan figyelni.

Arról szól a történet, hogy emberek, talán csoportok, talán egész törzs vagy nép, elindulnak, hogy tartós helyet keressenek maguknak. Hogy miért és hogyan, arról nem hallunk. De ezen nem is kell csodálkoznunk. Hiszen a világtörténelem számos olyan megmozdulásról tud, amikor egyes csoportok, de néha egész népek elindultak vándorútra, hogy valahol új, állandó helyet találjanak maguknak. Magyar őseink is ezek közé tartoztak, s a mozgalmat népvándorlásnak is nevezi a történelem. Történészek ugyan mindig újra megpróbálnak ezeknek a mozgolódásoknak az okára bukkanni, de csak ritkán derül ki, hogy miért voltak ilyen szinte titokzatos felbuzdulások.

Történetünk szerint az útrakeltek letelepedésre alkalmas helyet találnak Sineár földjén, amely a babiloni birodalom 4 fontos városának adott helyet: ezek Bábel, Ere, Akkád és Kalne (1 Móz 10,10). Kelet felől jöttek, akár csak mi itt valamennyien. Azt hiszem, nehéz dolga lenne annak, aki szeretné tőlünk is megtudni elvándorlásunk okát! Persze, hogy beszéljünk politikai, gazdasági, személyes meg egyéb indítékokról, de hát ki tudhatja azt igazán, hogy ezek mögött mi rejtőzött, ami indulásra készítetett bennünket. S ha most nemzetben gondolkodom, akkor azt mondom, hogy a mohácsi vész óta szinte mást sem tesz a magyarság, minthogy az, ami valaha egész volt, egyre inkább részekre törik és lemorzsolódik. Alig is van a világnak olyan csücske,

¹ A konferencia nyitó áhítata

amelyben magyarok ne élneek. Egységes volt valaha ez a nemzet, egy történelemmel, egységes hagyománnyal, egy nyelvvel, akárcsak ezek a sineáriak.

Persze itt a mi történetünkben valószínűleg másról is van szó. Szociológusok szeretik itt felfedezni azt a pillanatot, amikor a nomádok letelepszeneek. Már nem sátorban tanyáznak többé, nem változtatják helyeiket az állataik legeltetéséhez szükséges legelőmennyiség és minőség szerint, hanem „leteszik a kisszéket“. Mintha csak ráúntak volna az örökös helyváltoztatásra, a vándorlás megannyi veszélyére és bizonytalanságára. Átmenet ez tehát a nomád életstílusból a letelepedésbe. Talán mi is úgy vagyunk vele, hogy egy élet bolygásai után nem bánjuk, ha ülé alkalmatosságra találunk és azt mondjuk, hogy most ez a hely a sajátunk, s innen nem megyünk el többé tartósan. Csak a magam és családom múltjára kell tekintenem, hogy ennek valóságát átérezzem. Nagyon szerettem mindig újra tovább menni. De minden új hely megtalálásánál eltöltött az a boldog érzés, hogy bár már megint újra kezdünk, mégis jó, hogy most megálltunk.

Az új helyen és helyzetben tenni is kell valamit a maradás tartósítása érdekében. Egyelőre még ott a sátor, de az állandó letelepedéshez házakra, s a házakból összeálló településre, községre, városra kell gondolni. Hogy fölöslegessé válják egy szép napon a sátor. A neki-buzdulás igen nagy: szövegünk kétszer is hangsúlyozza a biztatást: gyertek..! Vagyis, nosza rajta, vágjunk neki, vágjunk bele, s ne kíméljük az erőnket! Nem hallunk arról, hogy ki tanítja meg őket az építkezés legelemibb fokának lehetővé tételére: a vályogvetésre. Mert talán ez állt legegyszerűbben a rendelkezésükre. Új fordításunk tégláról beszél és földi szurokról, mint habarcsról. Német fordítások Ziegel-t mondanak és Mörtel-ként Asphalt-ot. S itt sem tudok másra gondolni mindenekelőtt, mint a saját személyes tapasztalatomra. Eszembe jut, hogyan hagytuk el 8 éves koromban szülővárosomat, hogy egy szomszédos faluban hadirokkanttól megvásárolt két holdnyi telkünkre saját házat építsünk. Megástuk a gödröt, a földet vízzel és törekkkel elegyítettük, meggyúrtuk lábbal, formába öntöttük, s napon szárítottuk a vályogot. Hogy ki is égessük, arra nekünk se lehetőségünk, se pénzünk nem volt. De a napszárította vályogtéglákból egyszerre csak állt a ház (amely ugyan soha teljesen készen nem lett!), hogy hajlékunkká tegyük.

A sineáriak tudják, hogy e vályogot bizony ki is kell égetni, mert ezzel lényegesen növekszik a szilárdsága és tartó ideje. Primitív, a legegyszerűbb építkezés ez, bizony! Hiszen öök várost és tornyot akarnak építeni. Már pedig az ősi kultúrák emlékeiből tudjuk, hogy a nagy városok vagy nagy épületek alapanyaga mindig is a kő volt, eltekintve az arab világ homokból készült remekeitől.

S ime, megszületik a Megapolis, a mára szinte rémálommá nőtt VÁROS elsője. Nem szööl arról sem a történetünk, hogy hogyan érezhették magukat az első városlakók, amikor eltehették a sátraikat. Mindenesetre egy egészen új élet kezdődhetett számukra. Eszembe jut, hogy bolygásaim során igen sokszor éltem kofferből, s tudom, milyen megkönnyebbülés volt, amikor lakásba költözhettem.

Az új városlakók ambíciója nem ismer határt. Nem elégszenek meg lakóházaik felépítésével, valami még nagyobbak akarnak. Tornyot építenek. Az itt használt szót akár várral is lehetne fordítani. De már a toronynál is különböző asszociációink támadhatnak. Talán város-toronyról van szó, amely a várost körülvéő falból emelkedik ki. Esetleg öörtorony rendeltetéssel, hogy mindenféle ellenség közeledte már jó előre megfigyelhető legyen. De lehet világító torony is, amely eltévedteknek mutatja az utat. Vagy éppen víztorony, amelyből a városlakók ivó- és fürdővizüket nyerik. A rendeltetéséről nem hallunk semmit, de annál többet és konkrétabbat az építése megindoklásáról. Ha az égig érő lesz a torony, akkor oda igen nagy erőket kell összpontosítani. S az eredménnyel dicsekedni is lehet: feljegyzni az utókor az építök nevét örök dicsőségül nekik! Szövegünk már itt kicsit gunyoros alhanggal mutat rá a toronyépítés naív megokolására. Hiszen a toronytól még azt is remélik, hogy valamiképpen megakadályozza az ö egész földre való szétszóródásukat! Hát ez bizony naív elképzelés! Attól függetlenül azonban Babilonban ennek megvalósításával tényleg találkozunk. Történetünket akkor írhatták meg, amikor a babiloni birodalom teljes virágkorát élte. Hamurapi vagy

Hamurabbi uralkodása alatt Kr.e. 1728-1686 között Babel volt az akkori világnak nemcsak hatalmi központja, de kulturális, gazdasági és szellemi szíve is. S ebből az időből származik a 91,5m magas torony, a *cikkurat* is, amelyet a világcsodák közé soroltak.

Prédikátorok gyakran szokták kiemelni, hogy a torony égiségig való éréseivel az emberek be akarnak hatolni az Isten uralmába. Ennek semmi nyoma nincs a szövegünkben. Néprajzosok szívesen utalnak azonban arra, hogy a magyar népmeséknek is van égiségig érő fája. Az, hogy égiségig ér, annak beláthatatlan nagyságát kívánja csupán kifejezni. – Annál inkább fontos az, ami ezután következik: „Az Úr pedig leszállt...” mondja a történet. S ebben bizony több irónia van. Mert bár a város és a torony a legprimitívebb anyagból készült, s az emberek szerint állítólag égiségig ér a tornyuk, de még ehhez a végtelen magassághoz is *le kell szállnia* az Úrnak, hogy szemrevételezze a nagy emberi művet. S bizony itt eszünkbe jut a zsoltáros mondata: „A mennyben lakó kineveti, az Úr kigúnyolja őket.” (Zsolt 2,4) Még a legeslegmagasabb toronyra is *le kell hajolnia* az Úrnak!

Van valami titkos titanizmus ebben az emberi erőfeszítésben, amely öncélú és könnyen veszti el a mértéket! Mögötte megjelenik az isteni előrelátás. Megsejtése annak, hogy ezeket az embereket semmise gátolja majd meg, ha ilyen kezdeti sikerük volt, hogy bármit véghez vigyenek, amit kiterveztek és elgondoltak. S ennek kell határt szabni, nehogy féktelen elbizakodottságukban még a végén maguknak is ártsanak. S az építkezés akadozni kezd. Egyszerre nem értik meg egymást. Mintha mindenki magának beszélne, s megértési nehézségek lépnek fel. A nyelvük, amely eddig összekötötte őket, egyszerre elválasztó fallá, akadállyá válik. S amiben reménykedtek, hogy tudniillik városuk és tornyuk összetartó erővé válik, hogy felépítenek valami nagyot: mindez nem válik be. S ahogy elkezdték, abba is hagyják a város építését. És bizony szétszélednek a szélrózsa minden irányába.

Eddig a bizarr történet, s ezzel be is fejezhetnénk a róla való elmélkedést. Ha nem jelentkezne a tudomány, amely ebben a gigantikus kísérletben látja *eredetét az emberi kultúra keletkezésének*. A kultúra, mint az emberi teremtő akarata és erőfeszítés gyümölcse, amelynek mi is élvezői, valamiképpen hordozói, sőt aktív munkásai is vagyunk. Az ember gondolkodik, kigondol valamit, megtervezi, s a megvalósítására erejét, idejét összpontosítja. S ennek a törekvésének soha nincs vége: tudományban, művészetekben, de a föld megművelésében és a természeti erők szolgálatba állításában hihetetlenre is képes. Valósággal semmi sem tudja meggátolni az embert abban, hogy összes álmait megvalósítsa. Hát nem ennek eredménye mai jólétünk és egészségünk, műveltségünk és biztonságunk?

De akkor miért ez az abrupt, kíméletlen vége ennek a történetnek? Kultúraellenes az Isten? Kultúraellenes a kereszténység? Nincs-e igaza azoknak, akik éppen a vallásokban látják a haladás, a fejlődés legádázabb akadályait?

S ezek a jogos kérdések válaszra várnak! Főleg nekünk, protestánsoknak van mit megmagyaráznunk, hiszen voltak és vannak, mindig újra felbukkanva, irányzataink, amelyeket a *kultúrprotestáns* névvel szoktunk megjelölni!

Mit szólnunk ehhez a történethez? Ime, néhány gondolat.

Az emberi kultúra számtalan vívmányáról, a földműveléstől a technikai „csodáig”, kár vitázni. Ki más vehetné komolyabban az isteni kultúrparancsot, „hajtsátok uralmatok alá a földet!”, ha nem mi, akiknek teremtőjéről és fenntartójáról Jézus Krisztus olyan meggyőzően tanított?

A kultúra és az ember fejlődése nem tart lépést egymással. Elért eredmények nem bölcsőbbé, hanem elbizakodottabbá tették az embert. Ezért csak igen vonakodva veszi tudomásul, hogy technikai kultúrájának negatív hatásai is vannak. Ezek kiküszöbölésére – éppen a tudomány és kutatás szabadságára hivatkozással –, tiszteletreméltó, gigantikus kísérleteket tesz, de azokat nem a magamegváltozásában, hanem a technikai eszköztár egyre pontosabb tökéletesítésében látja. Ezekről való függőségét alig is tagadhatja, amit felsőbbrendűséggel és göggel igyekszik kiküszöbölni. (Laplace arra a kérdésre, hogy világtervében hol van helye a

Teremtőnek? – így felelt: *erre a hipotézisre nincs szükségem*. Mint ahogy az Európai Uniónak se kerülhetett be még az alkotmánya előszavába se az Istenre való hivatkozás.)

A tudományos kutatás önértelmezéséből jelentkezik opcióként a végtelenség. Soha nem tesz, mert nem is tehet végső pontot a kutatás végére. És valóban nem gátolja meg semmi abban, hogy minden tervét megvalósítsa. Nagy veszély eközben, hogy benne magát teszi mindenek mércéjévé az ember. S mivel ő maga nem tud vagy nem is akar lépést tartani a tudományok fejlődésével, ezért látszik szükségesnek modernkori „erkölcsi bizottságok” felállítása. Ezek feladata, hogy a tudományok művelőiből hiányzó vagy eltompult erkölcsi tudat helyett a tudományok eredményeit kritikai vizsgálódás alá vegyék. Megvizsgálva azoknak az emberiségre, sőt az egész kozmoszra kiható következményeit.

Erre már csak annál inkább is szükség van, mert a tudomány hajlamos a kirekesztésre, kizárásra, a diszkriminációra. Hihetetlenül nagyra duzzadt tudás- és ismeretanyagunk teljességét az emberiség egyre kisebb százaléka tekinti át és tud vele lépést tartani. Gazdasági koncentrációk sorozata pedig szándékosan rekeszt ki egész rétegeket, amelyeket sem a gazdálkodás hasznában nem enged részeltetni, sem azok mechanizmusának megértését nem engedi meg nekik. Gátat szabni az emberi autonómia miatt felgyülemlett emberi gögnek, ez a feladat azoknak adatott, akik a „közép felől” nézik a világmindenséget, jelenségeit és benne a kultúra munkájának alakulását.

Isten mindenképpen óv a tudás-garantálta gazdagság veszélyeitől. Ha történetünk azt mondja, hogy *le kell szállnia* ahhoz, hogy kultúránk legóriásibb építményét is megnézzék, akkor ez nyilván szemléletes feleletet ad a kultúra és az istenhit egymáshoz való viszonyáról. Egyrészt rámutat arra, hogy az emberi kultúra *összefogás* eredménye kell legyen, minden kirekesztési szándék, egyéni érvényesülési kényszer nélkül és az egyetemesség hasznát tekintve. Ennek meggyőző példáját adta Jézus Krisztusnak a „leküldésével”. Ezzel megmutatta, hogy „egy szinten” az emberiséggel szívesen segít és tanácsol. És hogy szívesen adja meg azt a koordináta-rendszert, amely biztosítja a „középhez” való igazodás lehetőségét és megakadályozza a széthullást.

Isten akarja az emberi közösséget, ami nem statikus elképzelés. Hanem az egymás tudásában és javaiban való kölcsönös participáció. A Jézus Krisztusban hívők közösségében, a gyülekezetben mintát teremtett az egészséges együttéléshez. Ahogy az emberi testben minden tag nagyon fontos és csak az összes tag jó együttműködése biztosítja a test zavartalan életét, ilyen együttélésben akarja látni az emberi közösséget is. Ennek egyik nagyon fontos vonása, a tagok egymás iránti tisztelete és megbecsülése, de ugyanakkor az egymás iránti bizalma is. E bizalmat nem pótolhatja tudás, felkészültség, távolságtartás. Igazi „kaláka”-munkára hív és jogosít föl bennünket. Hogy együtt maradjunk, ne szóródjunk szét és ne álljon fenn a veszély, hogy egymás nyelvét sem értjük már. Utóbbi veszély elhárítására ajándékozott meg bennünket a Pünkösdi Lélek elküldésével, aki lehetővé tette, hogy Isten üzenetét „kiki a maga nyelvén” értse, mintegy a bábéli nyelvzavar ellenpólusaként.

Szedlák Tibor:

Személyiség, csoport, egyház¹

1. Bevezetés

Az év elején volt látható a mozikban a *Wild Hogs* című amerikai vígjáték², amelyben négy, *mid-life-crisis*-szal küszködő középkorú férfi Cincinnati-ből nekivág élete nagy kalandjának: egy 3000 km-es motorkerékpár-túrának. A kis csoport egy alkalommal egy Isten háta mögötti kisváros éves chili-fesztiválján találja magát, ahol egyikük – Dudley, egy számítógép-mániás vénlegény – első látásra szerelembe esik egy helyi pincérnővel. A fesztiválon, természetesen, mindenképpen az ő chilijéből akar enni, ami azonban pokolian csípős. Dudley, a vonzó hölgy figyelmeztetése ellenére is egy hatalmas tállal rendel belőle, mondván: „*Motoros vagyok, bírom az erőset!*” Ezek után a chilit kanalmazgatva, egyre inkább eltorzuló arccal, és fokozatosan elhaló hangon próbál beszélgetést folytatni a vidéki szépséggel, akinek komoly erőfeszítésébe kerül, hogy ne törjön ki hangos nevetésben...

Mi is történik ebben a jelenetben? Először is, egy férfi megpróbál imponálni egy nőnek, amiből pedig már nem kevés bonyodalom született. Másodszor azonban, bepillantást nyerhetünk Dudley önképébe is. Ő úgy tekint magára, mint egy igazi motorosra: a motorosok, pedig kemény, sokat elviselő emberek, akik nem akadnak fenn egy kis chilin. Ebből logikusan következik, hogy neki személy szerint sem jelenthet az akadályt. Erre a gondolkodásmódra utal a szociálpszichológia a **referencia-csoport** kifejezéssel.

Ezzel meg is érkeztünk eladásom fő kérdéséhez: Milyen hatással van a csoport az egyén önazonosságára és viselkedésére? Miközben ezt megválaszolni igyekszem, újra meg újra megállok majd, hogy a maguk helyén a keresztény egyház és gyülekezet számára fontos tanulságokat is levonhassam.

2. Csoport és személyiség: a referencia-csoportok

„Az emberrel foglalkozó minden vizsgálódás jól ismert tétele az, hogy a csoport nem egyszerűen tagjainak összessége, hanem több annál, és a csoport jellegénél fogva meghatározója a cselekvésnek, a teljesítményeknek.” – írja Mérei Ferenc, a magyar szociálpszichológiai kutatás legnagyobb alakja³. A puszta tény, hogy csoportban vagyunk, olyan „*társas feszültséget*” hoz létre⁴, amely egyrészt kommunikációra kényszerít minket. Másrészt oda vezet, hogy csoportban öntudatlanul is másként viselkedünk, mintha egyedül lennénk. Itt óva intek attól, hogy rögtön képmutatásra gondoljunk! Az, akinek a viselkedése nem változik meg csoportban, az nem feltétlenül csak gerinces és őszinte. Sőt, az ilyen ember inkább egyfajta személyiség-torzulásban, szociális érzéketlenségben szenved.

Az emberi személyiség ugyanis nem vákuumban és másoktól való elszigeteltségben fejlődik. Épp, ellenkezőleg: az egymással való érintkezésünk, bizonyos csoportokkal való azonosulásunk, más csoportoktól való elzárkózásunk, bizonyos csoportokban látott gondolkodás- és viselkedésmódok elsajátítása: ezek a legerősebb személyiségformáló hatások. Isten Igéje ezt mondja erről: „*Vassal formálják a vasat, és egyik ember formálja a másikat.*” (Példabeszédek 27,17) Bizonyos csoportok olyan erős hatással vannak ránk, hogy akkor is úgy

¹ Előadás a stuttgarti magyarnyelvű protestáns gyülekezet konferenciáján, Ludwigsburg, 2007.10.13.

² Magyarországon *Faterok motoron* címmel került forgalmazásra.

³ Mérei Ferenc, *Közösségek rejtett hálózata*. (1996, Budapest, Osiris) 23. o.

⁴ Bagdy Emőke & Telkes József, *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*. (--, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó), 37. o.

viselkedünk, mintha a csoportban lennénk, amikor egyedül vagyunk. Ezeket nevezzük referencia csoportnak, vagy **viszonyítási csoportnak**. Definíció szerint olyan emberi csoportok ezek: „*amelyekhez minden tettünket és szándékunkat hozzámérjük, normáik alapján hozunk életvezetési döntéseket, és függünk a csoport véleményétől.*”¹ A chili-fesztiválon Dudley akkor is „a motorosok” általa elképzelt viselkedésmódja szerint dönt, amikor egyetlen motoros sincs körülötte, és ha nem hirdeté ki hangosan, akkor senki nem is sejtene, hogy ő motoros. „A motorosok” Dudley egyik referencia csoportja. Az ilyen csoportokhoz érzelmileg nagyon erősen vonzódunk, büszkék vagyunk az odatartozásra, ezért azonosulunk értékrendjével és szokásaival. Lakóhelyemen sok olyan keresztény él, akik az úgynevezett *Evangelischer Brüderverein* közösségéhez tartoznak. A lányok és asszonyok itt szigorúan hosszú hajat és szoknyát hordanak. Így, szoknyában találkozhatunk velük bevásárláskor, vagy akár kirándulás közben 2400 méteren a tengerszint fölött. Referenciacsoportjuk a *Brüderverein* közössége: ez határozza meg egyéni, a csoporton kívüli viselkedésüket, ez esetben öltözködésüket is.

Ezek után már nem meglepő látni azt, hogy a keresztény ember életstílusának kialakulásában – hadd mondjam így is: a megszentelődés folyamatában – ható emberi tényezőket vizsgálva nehezen túlbecsülhető a keresztény közösség, a gyülekezet személyiségformáló szerepének fontossága. Amikor a hívők egy adott közössége referencia csoporttá lesz számomra, akkor annak értékei befolyásolják életmódomat, annak véleménye hat egyéni döntéseimre is, és így tovább. Egy biblikus gondolkozású csoport erőteljes eszköz a krisztusi életmód közvetítésében.

Ezen a ponton szeretnék visszatérni a képmutatás kérdésére egyetlen mondat erejéig. Nem az a képmutatás, ha az egyéni viselkedésem egy olyan csoport hatására, amellyel én azonosulok, megváltozik. Épp ellenkezőleg: a képmutatás az, amikor azt mondom, hogy ezzel, vagy azzal a csoporttal azonosulok, de a csoport értékrendje és gondolkodásmódja nem befolyásolja a csoporton kívüli, az egyéni viselkedésemet.

3. Csoport és személyiség: a komparatív csoportok

Referencia-csoportok mellett szokás még úgynevezett **összehasonlítási-**, vagy **komparatív csoportokról** is beszélni. Ennek funkciója ugyanaz, mint a referencia-csoportoké, tehát az egyéni személyiség meghatározásában nyújtanak segítséget; de a referencia-csoportoktól eltérően, a komparatív csoportok sohasem valóságos, létező csoportok². A *Brüderverein* tagjai legalább hetente egyszer összejönnek. A filmbeli Dudley gyakran és rendszeresen motorozik együtt három kollegájával, akik minden ilyen alkalommal beülnek a törzshelyükre, egy motoros-sörözőbe. Ezek igazi csoportok. Amikor azonban az édesanya azt mondja a gyermekének, hogy „*a jó gyerekek segítenek elmosogatni ebéd után, legyél te is jó kisleány*”, akkor egy nem valóságos, hanem fiktív csoportra utal: a jó gyerekek ugyanis nem járnak össze rendszeresen, nem alkotnak valóságos közösséget. A nyugdíjasok, a tanárok, a dohányosok, stb. emlegetése beszélgetéseinkben mutatja az ilyen összehasonlítási csoportok jelenlétét a közgondolkodásban.

Egyházi összefüggésben gyakran teszünk ilyen utalást pontosan ilyen értelemben a „megtért emberekre”, akik így, vagy úgy viselkednek. Ezért mi is, ha megtértnek tartjuk magunkat, akkor igyekszünk így, vagy úgy viselkedni. De a valóságban nincsen megtért emberek csoportja. A mi valódi csoportjainkban, a gyülekezeteinkben, a bibliaóráinkon az ifiben, a lelkesi gyűléseken, és így tovább, vannak megtért emberek, akikkel együtt ott ülnek keresők, Krisztus iránt érdeklődők, a feleség kedvéért eljött férjek, és a szüleik által elzavart konfirmandusok is. A keresztények valódi csoportjait ezért Augustinus találóan írja le „kevert testként”, *corpus permixtum*-ként. Ha egy adott gyülekezeten, vagy más egyházi közösségen belül a megtért emberek elkezdnek valóságos csoportokat alkotni, tehát kiválni, elkülönülni a még meg nem tért gyülekezeti tagoktól, az legtöbbször rosszat jelent.

¹ Bagdy & Telkes, 35. o.

² Bagdy & Telkes, 35. o.

4. Csoport nyelve és öntudata: a csoport-zsargon

Legyenek fiktívek vagy valóságosak, tehát komparatív-, vagy referencia-csoportok, a számunkra fontos csoportok formálnak bennünket és megváltoztatnak minket. Ez legtöbbször már a beszédmódunkon is látszik, hiszen a csoport önazonosságának nagyon fontos eleme a **csoportzsargon**. Ez közösen átélt élményeket tükröz, és a közös hagyományból táplálkozik. Hadd hozzak néhány példát. 1990-ben a Debreceni Református Kollégium Kántusának tagjaként az énekkarral Kárpátalján jártam. Egy helyen, ahol talán két koncertünk is volt, egy nagy, félig nyitott istálló mellett kellett elmenni a számunkra kijelölt két kerti WC-hez. Nem kell mondanom, hogy két WC egy 45-tagú kórusnak nem volt sok, így hosszú sorok álltak előttük. A várakozás közben, pedig mindenki az istálló lovaiban gyönyörködött. Azok, akik ezt átéltük, még egy fél évvel ezután is így mondtuk egymásnak, ha be akartuk jelenteni, hogy éppen könnyíteni akarunk magunkon: „*megyek megnézni a lovakat.*” Ezt az eufémizmust senki sem értette, csak azok a kántustagok, akik akkor ott voltak Kárpátalján. Egy konkrét csoport zsargonja lett ez, amivel mi egy közös élmény emlékét őriztük. Egy másik példa: ki tudja önök közül, hogy mi a fikáztatás, az apparátor szolgálat, vagy hogy ki a főapparátor? Valószínűleg csak az, aki valamilyen módon a Debreceni Református Kollégium közösségéhez tartozott.

A csoportzsargon olyan erősen kapcsolódik egy csoporthoz, hogy ez könnyen azonosítható sajátos szóhasználatával. Például: mi a különbség egy hétvégi lelkigyakorlat, és egy csendeshévtége között? Lényegileg semmi! Az egyiket egy római katolikus, a másikat egy – valamelyest pietista irányultságú – protestáns közösség szervezi. A csoportzsargon különösen élesen tetten érhető a rituális szituációkban. Pszichológiai értelemben ide tartoznak a köszönések. „*Áldás, békesség*”, „*Shalom*”, vagy „*Szalem-a-lejkum*”: tartalmilag nincs különbség, békesség-kívánás mindhárom köszöntés. Mégis mekkora különbség van a három csoport között, amelyek csoportzsargonjához ezek tartoznak! Az „*Áldás, békesség*” köszönéssel magyar reformátusként azonosítom magamat, de semmi esetre sem erdélyi magyar reformátusként, ők ugyanis a „*Békesség Istentől*” köszöntéssel különítik el magukat a magyar reformátusok tágabb csoportján belül. A példákat még sokáig lehetne szaporítani.

A csoportzsargon kérdése a keresztény egyházban az úgynevezett **kánaáni nyelv** problémájában jelentkezik. „*Megtérés*”, „*találkoztam Jézus Krisztussal*”, „*átadtam az életemet*”, „*ráálltam Isten ígéjére*”, és így tovább: mind olyan kifejezések, amit egy kívülálló nem ért. Ezek közül különösen is azok a szófordulatok okozhatnak zavart, amelyek önmagukban is valamelyest értelmesebbek. Ha azt mondom, hogy találkoztam Jézussal, joggal kérdezhet vissza valaki, hogy a bevásárlóközpont parkolójában futottam-e össze vele? Ha pedig a szószékről arra biztatom hallgatóságomat, hogy álljon rá Isten ígéjére, ne csodálkozzak azon, ha egy gúnyos kedvű jelenlévő esetleg rám hivatkozva tapos a Bibliáján.

Ezért mondható el az, hogy ez a keresztényekre, ezen belül pedig felekezetre, vagy kegyességi csoportokra sajátosan jellemző szóhasználat alkalmatlan arra, hogy a keresztény üzenetet a kívülállóknak elmondjuk. Más szavakkal, a kánaáni nyelv akadályozza a missziót. De, mielőtt kidobnánk azt az ablakon, gondoljuk meg, hogy a kánaáni nyelv a mi sajátosan keresztény önazonosságunk hordozója is. Közös isten-élményeink nyelvi lenyomata az! Nem lehet azt úgy feladni, hogy identitásunkat ne csonkítanánk meg vele. Mint minden más csoportban, a keresztény csoportokban is a sajátos beszédmód átvétele jelzi a legnyilvánvalóbban – és egyben a legfelszínebben is – hogy a kívülállóból közénk tartozó lett.

5. A csoport ereje – egy kétélű fegyver

Számunkra fontos csoportok formálnak bennünket és megváltoztatnak minket. Csoportban, ahol mi odatartozónak érezzük magunkat, és a csoport is befogad minket, ott egy olyan többlet adódik a személyiségünkhöz, amit egyedül egyikünk sem hordoz. Csoportban több kockázatot vállalunk, mint egyedül, csoportban megnövekszik teljesítőképeségünk, és csoportban ugyanaz a tapasztalat sokkal mélyebben érint meg bennünket, mint ha egyedül élnénk át azt. Mérei Ferencet idézve: „*Ezt az egyéneken mutatkozó többletet magyarázzuk*

azzal, hogy az együttes átélés nagyobb hőfokon játszódik, s így biztosít több örömet és nagyobb hatóerőt.”¹

Erről, a csoportokban rejlő hatalmas erőről, immáron a keresztény közösségek összefüggésében, Gyökössy Endre azt mondja², hogy csoportban könnyebben kimondja valaki azt, hogy „én”: az én félelmem, az én bűnöm. „Azok az emberek”, vagy „az emberek” általánosítása helyett, konkrétá válik az „én”, és így felfedezzük a „te”, a társ, a testvér konkrét, valóságos jelenlétét is. Ezáltal a „mi” is kézzelfoghatóvá válik, és innen már csak egyetlen lépés szükséges a „mi Atyánk” teljes lényünkkel való kimondásáig. Ha az idézett szerzőnek igaza van, akkor a kiscsoportok nem csak a megszentelődésben, de a megtérésben is a kegyelem kiemelkedően hatékony eszközei lehetnek!

A csoportok tehát felbecsülhetetlenül hatalmas erővel rendelkeznek, de – mint minden hatalmas erőnek, ami ember kezébe adatik, – ennek is megvan a sötét oldala. Irving Janis, amerikai szociálpszichológust szeretném idézni itt³, aki nyolc jellemzőjét azonosította az úgynevezett *group-think*-nek, amit én **csoport-tudat**-ként fordítanék:

1. Eltúlzott optimizmus és kockázatvállalás abban a hitben, hogy a csoport sebezhetetlen.
2. Kollektív racionalizáció, mely kényelmesen elfojtja az egyéni kétségeket, bűntudatot, és lelkiismeret furdalást.
3. A csoport moráljának és döntéseinek kifogástalan, és megtámadhatatlan voltába vetett hit.
4. Kívülállók és ellenfelek véleményét igen kevésbé – ha egyáltalán! – veszi figyelembe.
5. Erős belső nyomás a konformizmusra.
6. Az egyének „ön-cenzúrázása”, a konszenzussal ellentétes meglátások és gondolatok esetében.
7. Az egység és egyetértés illúziója.
8. Önjelölt „gondolat-örök” felbukkanása, akik figyelemmel kísérnek minden eltérést a konszenzustól, és igyekeznek felszámolni ezeket.

A csoport hatalmas erejének ezt a negatív oldalát látom ott, amikor azt olvasom az újságban, hogy négy tizenöt éves fiú megerőszkolta az osztálytársnőjét. Biztos vagyok benne, hogy egyenként meg sem merték volna szólítani a lányt, vagy ha igen, maximum a trágár viccekig mentek volna el, de ahogy Janis azt pontosan megfigyelte, (1) a csoport sebezhetetlen voltába vetett hitben a csoporttagok sokkal nagyobb kockázatot is felvállalnak, mint azt egyénileg tennék; (2) egyfajta kollektív racionalizáció által, könnyedén megszabadulnak egyéni moralitásuk korlátaitól.

Az egyházra nézve mit jelen mindez? Először is éppen ez az a típusú csoport-tudat, ami nagyon sok **szeptában** megtalálható: a külső- és belső kritikától való teljes elzárkózás, ön-cenzúrázás, és egymás cenzúrázása, és így tovább. Olyannyira igaz ez, hogy – amíg eleink a csoport tanai alapján azonosítottak egy-egy szeptát, – a kortárs szóhasználat már éppen az imént leírt *group-think*-által definiálja a szeptát, függetlenül annak aktuális tanításától.

Másodszor, erre az eltorzult csoport-tudatra tekintve félnek olyan sokan a gyülekezeti házi bibliaóráktól, és házi-csoportoktól. Nem szeptásodik el, szakad ki a gyülekezetből az ilyen csoport nagyon könnyen? – kérdezik; és sajnos újra, meg újra hallunk házi csoportról, vagy ifjúsági csoportról, ahol ez meg is történt!

Harmadszor, léteznek úgynevezett megtérések, amelyek mögött bizony nem a Szentlélek Isten munkája áll, hanem csoportnyomás. Időnként a csoport szinte beleszuggéralja tagjaiba a keresztény tudatot, a megtérésre tipikusan jellemző érzéseket és imádságokat; és amikor a Szentlélek elkezd kétségeket támasztani az így „megtértek” szívében, mondván: „*Még nem rendezett életed ügye Istennel. Még nem vagy Krisztusé.*”, akkor ezt a hangot teljes erejükkel igyekeznek elhallgattatni a csoport gondolat-őrei.

¹ Mérei F., *Közösségek rejtett hálózata*; 12. o.

² Gyökössy Endre, *A csoportdinamikai lelkigondozás* (in *Theológiai Szemle*, 1976, Úf. XIX.), 337. o.

³ *The ABC of Psychology*. (Volkov, V. M. – szerk., 1986, Moszkva, Progress Publishers); 108. o.

6. Csoport és egyház

Szeretett Testvéreim! Mindent egybevetve nagy ajándékot kapunk minden Istentől adott csoportban, legyen az kifejezetten egyházi, vagy sem. Nem lennénk azok, akik vagyunk viszonyítási és összehasonlítási csoportjaink nélkül; nem lennének drága emlékeket, és az összetartozás érzését olyan ellenállhatatlan erővel előhívó szófordulataink ezek zsargonja nélkül.

Mégis, vajon nem Isten dicsőségének csorbítása-e az, hogy Jézus Krisztus egyháza kapcsán csoportokról és kisközösségekről beszélünk? Vajon nem mond-e ellent a szentek közössége lényegének, amikor ennek nevében kicsi és még kisebb közösségeket alkotunk magunk között?

A protestáns teológiai hagyomány szerint a keresztény közösség fogalma elválaszthatatlan a konkrét gyülekezetektől. *Ravasz László* és *Barth Károly* egyházfogalmát megvizsgálva ez egészen nyilvánvalóvá válik: „*Jól jegyezzék meg: aki nem hinné azt, hogy ebben az ő gyülekezetében – ezekkel a férfiakkal és nőkkel, a vénasszonyokkal és gyermekekkel – létezik a Krisztus gyülekezete, az egyáltalán nem hiszi az egyház létezését. Credo ecclesiam azt jelenti: hiszem, hogy ezen a helyen, ebben a látható egybegyülekezésben megy végbe a Szentlélek munkája.*” – írja Barth igen közvetlen stílusban¹. Ravasz László álláspontja csak megfogalmazásában más: „*Az Egyház gyülekezet. Az Egyház a gyülekezetben él, benne létezik, táplálkozik és szolgál.*”² Ezek után leszögezi, hogy a gyülekezet lehet akármilyen kicsiny – alsó határa két-három fő –, de nem lehet akármilyen nagy. „*Az Úr egy nagy gyülekezet helyett szívesebben vesz két-három kisebbet.*”³

Barth Károly a már idézetnél részletesebben is foglalkozott a mindenkivel való közösség kérdésével. Az 1943-ban, Baselban publikált *Gemeinschaft in der Kirche* című művében írja a következőket: „*Minél igazibb, mélyebb és szorosabb a Lélek közössége, annál kevésbé azonos a mindenkivel való közösséggel, annál inkább közösség az egyesekkel, egy körrel, meghatározott csoporttal, és csoporttal az egyházon belül.*”⁴

Az idézett teológus szerint kettős titok veszi körül a Krisztusban mindenkivel való közösség fogalmát. Egyrészt az **emberi természet** és annak **romlottsága**. Nem a romlott emberi természet, hiszen az ember a bűneshétől függetlenül is magában hordozza azt a készletet, mely által „*a mindenki helyére most azok a sokak vagy kevesek lépnek, akikkel a maga sajátosságaiban találkozik, és [akikkel így] összefüggőnek érzi magát*”⁵ az ember. Ezt tapasztaljuk mindannyian: Egyetlen Krisztusban új életet kapott testvérünket sem kívánjuk megtagadni, mégis a sok-sok testvér között számunkra gyakorlatilag a többenél kedvesebbek a magyarul beszélők. Ezek közül is kiemelkednek a protestánsok. A protestánsok közül azok, akik ugyanazokat az énekeket ugyanúgy éneklék, mint ahogy én azokat kisgyermek koromtól fogva ismerem, még közelebb állnak hozzám. Ezekre utal Barth „*a magunk sajátosságai*” kifejezésben. Ehhez jön még emberi természetünk megromlottsága is, amely amúgy is a széthúzásra hajlamos inkább, mintsem az összetartásra.

Másrészről – érvel Barth Károly – pedig ott van még a **Szentlélek titka** is. A Lélek hívása mindig különleges sajátos és változatos. „*A Szentlélek Isten egyáltalán nem egyenlősdít játszó.*”⁶ Nem csoda hát, ha az olyan testvérekhez közelebb érzem magam, akikben a Szentlélek bennem elvégzett munkáját könnyebben felismerem, mert Isten Lelke őket is úgy és onnan hívta, ahogy és ahonnan engem.

Kiscsoportjaink tehát önmagukban nem csorbítják az Egyház Ura dicsőségét, és hatalmas erejük sem veszélyes addig, amíg a Lélek vezeti, és Krisztus uralja őket. Kísértéseik

¹ **Karl Barth**, *Kis Dogmatika*. (–, Budapest, Országos Református Missziói Munkaközösség), 135. o.

² **Ravasz László**, *Kis Dogmatika*. (1990, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya), 121. o.

³ **Ravasz L.**, *Kis Dogmatika*, 122. o.

⁴ *Barth Breviarium*. (1993, Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya), 368. o.

⁵ *Barth Breviarium*, 368-369. o.

⁶ *Barth Breviarium*, 369. o.

azonban vannak, amelyek az élő közösség karikatúráivá, sőt rémképeivé torzíthatják őket. Élünk hát velük hálával, Jézus Krisztus védelme alatt.

6. Bezárás

Szeretett Testvéreim! Most arra kérem Önöket, hogy a kiscsoportokban keressék-, és vizsgálják meg ezeket az ajándékokat a Szentírásban, és egészen konkrétan az Önök életében is. Az alábbi kérdésekkel kívánom tehát lezárni előadásomat:

- Hol találunk csoportokat, különösen is kiscsoportokat a Bibliában? Írjanak egy rövidebb-hosszabb listát ezekkel!
- Milyen referencia-, és komparatív csoportok befolyásolják az Önök viselkedését, szóhasználatát és értékrendjét? Éreznek-e különbséget a referencia-csoportok (valós közösségek) és a komparatív csoportok (fiktív közösségek) ereje, befolyása között?
- A csoportban rejlik, a csoportokra leselkedő veszélyeket – lásd az eltorzult csoporttudatról mondottakat – látva, mit tehet, mit kell tennie egy gyülekezetnek, hogy ettől lehetőleg megóvja a saját házi köreit, és más kiscsoportjait?
- Végezetül: Éreznek-e különbséget a referencia-csoportok (valós közösségek) és a komparatív csoportok (fiktív közösségek) ereje, befolyása között? Ha igen, mit jelent ez az egyházra nézve? Hogyan értékeli Önök az egyház életében is egyre inkább jelenlevő virtuális közösségek lehetőségeit és szerepét? (Rádió-, és TV-istentiszteletek; felvételtől hallgatott igehirdetések; telefon-, és E-mail lelkigondozás; videokonferencián tartott hittanórák, stb.)

Köszönöm figyelmüket, és áldott csoportbeszélgetéseket kívánok!

Dr. Seres Zsuzsanna:

GONDOLATOK A KALÁKÁRÓL: MÚLT - JELEN - JÖVŐ A TÁRSADALOMKUTATÓ SZEMSZÖGÉBŐL

*Kaláka: közösség - bizalom - együttműködés
szívességi munka*

A kérdőjeles mondat inkább felszólító jellegű volt: elolvasván, kénytelen volt gondolkodni rajta az ember: tényleg lejárt-e a közösségben végzett munka ideje, vajon tényleg lejárt a közösségek ideje?

Vajon ma már nincs emberek közötti együttműködés, bizalom, kölcsönösség, önzetlenség: ma már csak piac, pénz, verseny és az egyének egymás elleni harca van, s a magány?

Valószínűleg a kérdés megfogalmazója éppen azt akarta elérni, hogy gondoljuk tovább: vajon mi maradt meg modern életünkben a közösségből, a bizalomból, a mások terheinek önkéntes átvételéből. A kérdés felhívás volt körülnézni mai világunkban, társadalmunkban, mindennapi életünkben.

Az alábbi kis eszmefuttatás a feltett kérdés továbbgondolásának eredménye.

*

Mint szociológus, - magyarul szebben hangzóan társadalomkutató - régóta foglalkoztatnak a modern kor és a közösségi cselekvés ellentmondásai. Számtalan szomorú jelenséggel: a közösségek megsemmisülésével és megsemmisítésével találkozunk, de számtalan jó példa van a közösségek megmaradásáról és újjáéledéséről.

A múlt:

A régi, hagyományos, ipari kor előtti társadalmakban természetes és megszokott volt a szívességi alapon szerveződő közösségi munka. Számtalan néprajzi leírásban találkozunk a kalákában végzett munkával: amikor önkéntesen az egyik család elmegy a másiknak segíteni: házat építeni, kelengyét varrni, vagy bármilyen munkát végezni. (A Néprajzi Lexikon szerint a „kaláka” szó román eredetű, s Erdélyből származik: a közösen, önkéntesen végzett munkát jelenti, s a 20. sz.-ban terjedt el a szó használata. De a jelentése: a közösségi munka, évszázadok óta megtalálható a paraszti társadalmakban.) Maga a társadalmi jelenség: az egymás önkéntes, szívességből megtett segítése természetesen sokkal régebbi eredetű. A hagyományos, vagy „szerves” fejlődésű társadalmakban az emberek közötti kapcsolatokat - a pénz közvetítése nélküli csere jellemezte, amelynek alapelve a kölcsönösség volt.

A hagyományos, vagy ősi társadalmakban a csere kiterjedt az ételre, italra, munkavégzésre, tárgyakra. A CSERE mellett azonban - a társadalom jól felfogott érdeke miatt is - erős volt a közösségi összetartás. Nem azért, mert a régebbi idők emberei „közösségibbek” voltak a maiaknál, hanem azért, mert belátták, hogy a másoknak nyújtott segítség fejében viszont-segítségre számíthatnak. Lehetne ezt „önző önzetlenségnek vagy önzetlen önzésnek” is nevezni: hiszen ebben a közös cselekvésben mindenki érdekelt volt, mindenki jól járt vele, kimondott mértékek és szabályok nélkül is mindenki tudta, hogy kinek mennyi „kölcson-munka” jár, nem kellett írásba fektetni, önkéntelenül, egy szóra, mindenki tudta a dolgát. Ma nálam - holnap nálad: ez volt a természet rendje.

KÖLCSÖNÖSSÉG - KÖZÖSSÉG - BIZALOM e hármas meghatározta a hagyományos társadalmak belső viszonyait. Nem voltak önzetlenebbek talán, de bevett társadalmi szokás volt az elv: „én segíték neked, te nekem, közösen elvégzünk valamit, együttműködünk valamiben, s ez mindenkinek jót hoz.” Ez az együttműködés a közösségek megmaradását jelentette, az

együttműködésnek pedig nemcsak társadalmi, hanem gazdasági haszna is volt. A mai néprajzi irodalomban számtalan leírást találunk a kaláka gyakorlati megvalósulásáról.

De mi történt a modern, ipari kor hajnalán?

Egyre inkább átvette az élet minden területén az uralmat a pénz, s a pénz által közvetített csere- és kapcsolatrendszer.

A PÉNZ - PIAC - SZERVEZETEK vették át a KÖLCSÖNÖSSÉG - BIZALOM - KÖZÖSSÉG helyét.

A piac vált a fő szabályozóvá, sőt erre egész közgazdasági elmélet született: a ma csak liberálisnak nevezett elmélet, amelyet 1776-ban A. Smith alapozott meg a „Nemzetek gazdasága“ c. művében, amikor a „láthatatlan kézről“ beszélt, mint társadalmi szabályozóról. Igaz, azóta a jobb érzésű közgazdászok meghaladták ezt az elméletet, de még ma is akad bőven olyan gazdaságpolitika, amelyik erről nemigen vesz tudomást.

Ennek a gazdaságelméletnek és gyakorlatnak azonban nagyon súlyos társadalmi következményei vannak.

Melyek is ezek a hatások?

A jelen:

A hagyományos, múltbeli társadalmi szokás- és normarendszer fölé egy új társadalmi szokás- és normarendszer kerül, elnyomja és mindent megtesz, hogy meg is semmisítse azt: a PÉNZ-PIAC-SZERVEZETEK veszik át az emberek fölött a hatalmat.

„Szép új világunkban” a SZERVEZETEK teljesen átszövik mindennapjainkat: az egészségügy nagyüzemeiben jövünk világra (kórházak), majd az oktatás nagyüzemeiben tanuljuk meg a tudományokon kívül a társadalmi együttélés legfontosabb szabályait (a családi közösség csak akkor tudja mindezt ellentételezni, ha létezik: ha a szülők nem egyéni karrierjük építésén fáradoznak, ha nem csak az önmegvalósításra gondolnak, vagy egész egyszerűen, ha együtt maradnak.). „Felnőtté” válunk, munkahelyi szervezetekben egyéni karriert igyekszünk befutni, „érvényesülni” szeretnénk, újabb keletűen mindenáron „sikeresek” akarunk lenni. S többnyire szabadidőnk is a kultúra és szabadidő szervezés modern nagyüzemeiben töltjük. S ha marad még egy kis időnk, bekapcsoljuk a táv-manipuláció média nagyüzemeink csatornáit. Ha megöregszünk, többnyire magunkra maradunk - ebben az életben ugyanis igen kis szerepe marad a közösségnek - s az idős gondozás különböző szervezeteiben töltjük utolsó éveinket. Majd utolsó utunk megszervezését gyerekeink (ha vannak) egy temetkezési nagyüzemre bízzák. Mindennek ára van, minden pénzben kifejezhető, s azt sulykolják belénk, hogy mindaz jó, amit pénzért megkapunk.

Ugye hátborzongató ez a túlzó leírás? Mindenesetre jól tükrözi: ha nem figyelünk oda, akkor a címben feltett kérdés kijelentéssé válik.

Ezért gondoltam úgy, ***hogy a kérdés: lejárt-e a kaláka ideje: a mai korunk legfontosabb és legégetőbb kérdése. Ha ugyanis igen a válasz, ez a közösségek eltűnését, az emberi élehető világ letűnését jelentené.***

A kérdés ugyanis a közösségi cselekvés jövőjére, a mindenki számára egyaránt gyümölcsöző együttműködésre vonatkozik.

Ma már a modernnek tartott közgazdászok, köztük Nobel-díjasok (pl. H. Simon), vagy a nagy hatású közgazdász Fukuyama ugyanezt a kérdést tette fel: ha a modern társadalmakból eltűnik a bizalom, az együttműködés, megszűnik ez a látszólag jól működő társadalom, mert olyan problémák keletkeznek, amelyeket ezek nélkül nem lehet megoldani. Közgazdasági értelemben *társadalmi tőkéről beszélnek*, s arról, hogy az együttműködés alapját képező BIZALOM (erről Fukuyama a modern kor gazdasági bajait ábrázoló könyvét írt!) veheti vissza a társadalmat a pénz uralta világból a közösség uralta világba.

Jelenleg még éppen az jellemző, amit D. Hume írt le: *“A te kukoricád ma érik be, az enyém holnap. Mindkettőnk számára kifizetődő lenne, ha ma én dolgoznék veled, holnap pedig te segítenél nekem. ...Nem fogok fáradozni érted, ha pedig magam miatt tenném - viszonzás reményében, tudom, csalódnom kellene, mert függenék nagylelkűségedtől. Hagyom tehát, hogy*

egyedül dolgozz, s te is ugyanígy bánssz velem. Váltakoznak az évszakok s a kölcsönös bizalom és biztonság hiánya miatt mindketten elvesztjük termésünket.“

S mi éppen ebben a nehéz helyzetben találjuk magunkat.

Vagy mégsem?

Vannak a jelenben is társadalmilag biztató kezdeményezések, közelebből a magyarországi példákat ismerem: vannak **közösségfejlesztő egyesületek, vannak organikus építések**. Igaz, ezeknek az embereknek nem könnyű a munkájuk, de az eredmények biztatóak: közösségek maradnak meg, vagy születnek újjá.

Vannak közgazdászok, akik szigorúan a gazdasági racionalitás szemszögéből bírálják a mostani, mindent piacosító gazdaságelméleteket és gazdaságpolitikai gyakorlatot. Nem vezet ugyanis semmire: nő a szegénység, a kiszolgáltatottság, a bűnözés, a leszakadás, az egyenlőtlen-ség, s nem számítanak sem a másokra háruló költségek, sem a jövő.

Vannak társadalomkutatók, építésszek, akik az élhető világot, a hagyományok újraélesztését, a közösségek építését, a méltósággal élhető életet tartják fontosnak. Vannak „közösségfejlesztők“, akik a kistelepülések elveszni látszó közösségeit segítik - elég sok látható sikerrel (Pl. Túrístvándi,), együttműködve olyan építésszekkel pl., mint Makovecz Imre.

De ide tartoznak azok a matematikusok, filozófusok, akik rég túlhaladottnak gondolják azt a materialista-ateista-evolúcionista elméletelméletet, amely pedig a mindennapi életben, s még az iskolákban is igen erős hatással van jelen. Ma már komoly filozófus nem pepecsel a darwini evolúciós elmélettel, hanem teremtés-elmélettel foglalkozik: filozófiai alapon is bizonyítva az isteni teremtés elvét.

Ezekről természetesen nem igen lehet hallani a manipuláció fő áramaiban. Mert ez megkérdőjelezi a mostani PÉNZ-PIAC-SZERVEZETI HATALOM uralkodó elvét.

S vannak az önkéntes alapon szerveződő kisebb-nagyobb közösségek: egyletek, egyesületek, baráti körök, szavalók, éneklők, hagyományörzők, és vannak a hagyományos egyházi közösségek, gyülekezetek. Ezek a közösségek sosem a hatalom „szerettei“, sosem kényeztetik el őket, sőt mindig megpróbálják ellehetetleníteni működésüket. Mert pontosan tudják, hogy ezek a közösségek kikezdi a „pénzért mindent: hitet, családot, közösséget feláldozás“ elvét. A közösségi cselekvés, amit talán úgy is mondhatnánk, mint a közösség megtartó ereje egyúttal az egyént is „felszabadítja“, nem úgy persze, ahogy a liberális elvűek szeretnék: **méltóságot csak az önzetlen, közösségben élő ember nyerhet**. Ma pedig nem ilyen emberekre van szükség a manipuláció számára. Kiszolgáltatottá csak az válik, akit nem véd meg közössége, aki nem bízhat a másik emberben, aki nem képes mások terhét is - ha úgy hozza a sors, magára vennie.

A jövő:

A jövő, - ha nem vesszük komolyan a közösségi cselekvés erejét, a bizalmon és az együttműködésen alapuló kapcsolatokat - bizony igen siralmas lesz. Ha nem tudunk meg-egyezni, együttműködni - világméretben is - könnyen belátható a „természet bosszúja“.

Ha nem tudjuk önmagunkat korlátozni a mindent átfogó fogyasztási mániában, ez önmagunkra üt vissza. Ha nem térünk vissza a kölcsönösségre, a közösségek megtartó ereje elvész. Úgy járunk, mint a Titanic utasai: pökhendiségükben mindenhatónak tartották magukat, önzésükben a mentőcsónakokban nem a lehetséges férőhely szerint, hanem azokat csak félig megtöltve menekültek. Önzésükben a maguk és mások halálát okozták. Nem ismerték fel, amit Pál apostol a Galata-beliékhöz írt levelében így fogalmazott: „*Egymás terhét hordozzátok és így töltsétek be Krisztus törvényét.*“

Visszapillantó tükör

*Öt évtizedből szedtünk össze mozaikokat,
amelyek az ÚTITÁRS c.lappal „történtek“.*

Lapunk a megszületését vagy két tucatnyi külföldön élő, illetve frissen odamenekült evangélikus lelkésznek köszönheti, akik az írott igével is szolgálni akartak szétszóródott népüknek. A címadó *Vajta Vilmos* volt, aki akkor az Ev. Világszövetség teológiai igazgatója posztját töltötte be. Ő írta a lap első száma vezércikkét „Az útitárs“ címmel. A lap fejlécét *Pátkai Ervin*, Párizsban élő szobrászművész rajzolta, s egy koppenhágai nyomda dán nyomdászai szedték, akik egy szót sem értettek abból, amit nyomtattak.

*

A születése eldöntésétől számított egy hónapon belül megjelent a lap első száma, ilyen alcímmel: „Külföldön élő evangélikus magyarok lapja”. *Terray László* főszerkesztő Osloban élt, a felelős szerkesztő, *Gémes István* Koppenhágában, a szerkesztő bizottság tagjai voltak: Kótsch Lajos Németországból és Szépfalusi István Ausztriából. Az első szám 6250 példányban jelent meg. Terjesztői elsősorban a lelkészek, ill. hivatalaik lettek.

*

A lap – természetesen – nem juthatott be az akkori „szocialista“ államokba, tehát Magyarországra sem. De azért mindig is értettük a módját a „becsempészésének“. Egyedül a budapesti Széchenyi Könyvtárnak volt szabad „hivatalosan” megrendelni a lapot, s a szemfüleesebbek odajártak, ahol legálisan olvashatták. Sokan vágytak akkor arra, hogy az akkori teljesen egysíkú, ellenőrzött hazai világi és egyházi sajtótól eltérő, lehetőség szerint tárgyilagos és hitépítő olvasmányhoz jussanak.

*

Később *Kelemen Erzsébet* diakonissza testvér fiktív feladó megjelölésével, zárt levélként küldte száz meg száz kárpátmedencei címre a lapot. Volt idő, amikor a cenzúra délen mindent elkobzott, északon viszont minden címzett megkapta a küldeményt. Legkomolyabb gyűjtőnk a sárospataki Ref. Gyűjteményi Könyvtár volt. Akkori igazgatója, Újszászy Kálmán – saját közlése szerint – fél világot összevadászott, hogy könyvtárának lehetőleg teljes ÚTITÁRS gyűjteménye legyen. S hányszor volt kérdés hozzánk, amikor már hazautazhattunk, hogy hoztunk-e lap-számokat?

*

A lap kezdettől fogva testvéri együttműködés gyümölcse volt. Sem egyház nem állt mögötte, sem püspök, sem esperes, de hivatalos cenzor sem, hogy ellenőrizzen. Ugyancsak nem fogadott és közölt a lap apróhirdetéseket sem, mint ahogy szerzői és munkatársai sem kaptak fizetést, vagy tiszteletdíjat. A maroknyi, de masszív csapatot egyedül az ügy szeretete üzte. No meg a hűség a vállalt feladatot elvégzéséhez, hogy az írott betű is Isten ügye szolgálatában állhasson.

*

Volt persze a lapszerkesztésnek saját „filozófiája“ (talán jobb, ha *teológiát* mondunk). Olyan nyitott fórum kívánt lenni, amelyen tilos az uszítás és gyűlölködés szításának bármilyen formája, de megengedett a szabad vélemény nyilvánítása – amennyiben az nem sérti a szeretet kötelező parancsát. Gondolkodó és kételkedő, hívőknek és nem hívőknek akart segíteni, hogy a mai, vallástalan világban foglalkozzanak a hit kérdéseivel és bátran, bizvást tehessenek bizonyosságot Jézus Krisztusról. Áskálódó, vádaskodó hozzászólásokra sosem válaszoltunk, s nem adtunk nekik helyet a lapban.

*

Hírszolgálatunkban éberren figyeltük a hazai egyházi és politikai eseményeket. Ablakainkat azonban igen szélesre tártuk, hogy olvasóink lehetőleg az egész öikuméné helyzetéről is

képet kapjanak. Valaki egyszer azt írta Washingtonból, hogy a városában történő egyházi eseményekről ő az ÚTITÁRS-ból értesül...

*

Korán rájöttünk arra, hogy külföldön élő magyar evangélikusaink – ritka kivételtől eltekintve – reformátusokkal, szabadegyháziakkal, katolikusokkal élnek együtt gyülekezetekben. Így változtattuk meg a lap alcímét „Magyar evangéliumi lap“-ra. Filozófiánknak mondtunk volna ellent, ha nem ezt tesszük. Máig is tudjuk, – mivel a nyugatra került más protestáns felekezeteknek nem volt saját lapja –, milyen magas a nem-evangélikus olvasóink számaránya.

*

Az idők folyamán 25-28 országba jutott el lapunk. Kuriózumszámba ment, hogy Libériában ugyanúgy olvasták, mint Izraelben, a távoli Kanadában egy református lelkész és egy presbiter révén csakúgy, mint Argentínában. Hollandiai rk. apáca nővér köszönte (és pénzt is küldött ismételten!), hogy rendszeresen látogatott betegeinek szolgálhatott vele. A brazíliai gyülekezet vele érte el az Amazonas vidékére szakadt, 5 ezer kilométerre élő magyar evangélikus testvéreit. Magyarországon rk. pap kérte a lapot, „enyém az egész Bugac“ megokolással. Svájc-ból az USA-ba költöző olvasó kérte, hogy feltétlenül küldjünk neki az új címére is. Kapta a délvidéki baptista prédikátor, a kolozsvári és nagyváradi püspöki hivatalok, a Lapp-földre szakadt magyar, s a kárpátaljai reformátusok szeretetotthona.

*

Szívügye volt lapunknak az Evangéliumi Ifjúsági Konferenciával, s a belőle kivált Európai Magyar Protestáns Szabadegyetemmel, valamint a Pax Romana rk. egyetemista mozgalommal való jó kapcsolat. Meghirdettük konferenciáikat, beszámoltunk gyűléseikről. Évtizedeken át évi bibliaolvasó útmutatót adtunk ki a Norvég Misszió megbízásából. Mindig fontosnak tartottuk a missziói hírek közlését, a magunkét is missziói munkának tekintve. Hiányzott lapunkból a felekezeti szükkeblőség, vagy a politika különböző áramlataira való kacsintgatás. De nem hiányozhatott soha az evangélium határozott hirdetésére való törekvés. – Egyik konferencián azzal rohanta le egy bécsi magyar lap tudósítója lapunk szerkesztőjét, hogy „hadd ismerjem meg a világ legegységesebb lapjának a szerkesztőjét“. Ezt dicséretnek vettük. Számára egyhangú, unalmas és együgyű volt az, ahogyan mi az *egy-ügynek*, az Isten ígéje közvetítésének köteleztük el magunkat. A mi lapunk 51 évet élt meg, a bécsié már régen eltűnt a porondról...

*

A gömöri magyar evangélikusok „felfedezését“ egy szerkesztői szarvashibának köszönhattuk. Két szlovák püspök nevét cseréltük föl egyik hírünkben, amit *Rusnyák Dezső* sajtógömöri lelkész azonnal a helyére tett. Tartós kapcsolat lett ebből, s a gömöriek nemcsak nehezen várják és olvassák a lapot, de ők az egyetlenek is, akik a Kárpát-medencéből (Magyarországon kívül) támogatják anyagilag is. Köszönet érte!

Pósfay György:

Személyes egyháztörténet

A következő sorok révén az író megkísérli egy majdnem elmaradt tudományos szolgálat írásban való rögzítésének szűk keretek közötti összefoglalható, első részének az elmondását. Mondanivalómat több, velem majdcsak 60 évvel ezelőtt megtörtént esemény elmondásával szeretném elkezdni. Ezek egyben a mindmáig folyó, az észak-európai országokban rendszeresen tartott magyar protestáns – református és evangélikus – lelkipásztori szolgálatok megkezdésével is egybeesnek, azaz így a magyar protestáns egyháztörténet egy részének is mondhatók.

Az első 1947 decemberében, a harmadik adventi vasárnapon történt velem. Kevesen tudnak ma arról, hogy 1946 végén vagy 1947 elején, az akkor sebtiben végrehajtott magyarországi földreform után, főleg a Tiszántúl és Magyarország északi részében nem volt elég felosztható föld, hogy az mindenkinek jusson. Viszont Svédországban, éppen a mezőgazdaságban, ezekben az időkben nagy munkáshiány volt. Az akkori magyar kormány bízott abban, hogy ez csak átmeneti jelenség lesz. A svédek pedig úgy vélték, hogy amikor Európában teljesen helyreáll a béke, a háború során a felduzzadt hadiiparba átsalt mezőgazdasági munkások visszamennek majd őseik tanyáira és külföldről behozott munkásokra nem lesz többé szükség, tehát egy 3-4 évet áthidaló megoldást kell találni a probléma megoldására. Ezért az akkori magyar kormány, szerződéssel, 600 magyar mezőgazdasági munkáscsaládot engedett ki Svédországba a kiírt munkára jelentkezettek közül, akik elkötelezték magukat, hogy a svéd szakszervezetek által megállapított fizetésért ugyanazon a munkahelyen fognak három évig dolgozni.

Amikor eljött az 1947. karácsony előtti időszak, egy telefonüzenet érkezett hozzám Uppsalába, ahol mint fiatal magyar evangélikus lelkész, svéd ösztöndíj segítségével kiegészítő teológiai tanulmányokat folytattam.

A vonal másik végén egy hang megkérdezte, hogy igaz-e, hogy én magyar vagyok és hogy Uppsalában lelkészi tanulmányaimat folytatom? Mondtam, hogy „Igen!”. Újabb kérdést tett fel az illető: „És evangélikus?” Erre ugyanazt feleltem. Ekkor elmondta, hogy egy nagy svéd mezőgazdasági vállalat tisztviselője, amelynek a birtokain kb. 150 magyar család dolgozik, és 100 km-t képző körön belül, más birtokosoknál, legalább további ötven ilyen munkáscsalád van. Ezeknek szép karácsonyt szeretnének készíteni egy Vaermland-Brattfors nevű központi fekvésű faluban. Ez az ünnepség a helyi svéd evangélikus templomban kezdődne, az általam a református és evangélikus magyarok részére tartott istentisztelettel. Tudták, hogy a magyarok nagyobbik része nem protestáns, hanem római katolikus, ezért meghívtak Dániából egy magyar katolikus lelkészt, hogy a magyaroknak anyanyelven szolgáljon. Elmondta ez a tisztviselő azt is, hogy az ottani svéd evangélikus lelkész a katolikus papnak is felajánlja templomát, hiszen katolikus templom, tudomása szerint, csak a fővárosban található. Biztonság okáért a tisztviselő megkérdezte, hogy van-e ez ellen valami kifogásom. Mondtam, hogy nincs.

Három hét múlva az említett falu föterére kb. 300 magyar érkezett autóbuszokon. A buszokból kiszállva egymást mint „rég-látottak” köszöntötték, majd a páter körül egy nagyobb, körülöttem egy valamivel kisebb csoportot képeztek. A katolikus kollégát és engem kedvesen üdvözölt a svéd lelkész és ismertette a mai programot: a Dániából jött katolikus lelkészt meghívta templomába, hogy a mi most kezdődő istentiszteletünk után ugyanott tartsa meg a katolikusok miséjét. Ezt azonban magyar lelkésztársam semmiképpen nem akarta megtenni, mondván, hogy ezt neki megtiltották! Ezt hallva, felajánlottam neki, hogy szívesen cserélek vele, legyen az övé – mert többen is vannak, mint mi – az első szolgálat, majd mi leszünk a következők. Ezt sem fogadta el, hanem megkérte a helyi lelkészt, hogy adjon melléje egy odavalósi embert, aki meg tudja neki mutatni az összes szóbajöhető termet a községben, hogy azok közül

válasszon egyet a mise megtartására. Választott is: egy szilveszteri táncmulatságra előre feldíszített termet. Amint nekem mások elmondták, az anyanyelvi igehirdetésből sem volt sok, mert akkor még a mise szövegét latinul olvasták. Ilyen volt az „ökuménizmus” 1947-ben.

De nézzük meg a másik oldalt is. Amikor kifelé igyekeztünk az 1300 év körül épült falusi templomból, hozzámszegődött egy magyar résztvevő és így szólt: „Tiszteletes úr, miért hozott minket pápista templomba? Azt mondta, hogy protestánsba hoz, de a templom tele volt festett képekkel, szobrokkal, olyan sok és szokatlan éneket énekeltünk, amiket nálunk soha sem énekelünk. Református ember vagyok, de ilyesmiket sohasem hallottam, pedig mindig templombajáró ember voltam!”

Sok időm nem volt sem gondolkozni, sem magyarázni, mert mentünk a kultúrházba, ahol gyermekeink valami frissítőt és karácsonyi csomagokat kaptak a katolikus mise befejeződése után. Így csak annyit mondhattam: „Kedves hittestvérem! Igaza van, mi egy katolikus templomban voltunk, mert amikor ez épült, itt csak római katolikusok éltek, akár mint Vizsolyban, amelynek a temploma ugyanakkor épült, mint ez. De jött a reformáció és Svédországban és sok északi országban, élén az akkori uralkodókkal, elfogadták az emberek Luther és Kálvin tanításait és vitték a megújított gyülekezetekbe az új istentiszteleti formákat, de sok helyen, ahol a régi felől megtanulták, hogy a képeken, szobrokon szereplő személyeket sem nem kell imádni, sem hozzájuk imádkozni közbenjárásért, azok maradhattak a helyükön. A később épült templomokat úgy építették, ahogy azok Luther és Kálvin tanításának megfeleltek. Nálunk kevés ilyen katolikus eredetű, evangélikus vagy református templom van, ugyanis nálunk a fő „templomrombolók” a megszálló törökök voltak, akik számára mind a római katolikus, mind a protestáns templomok „pogány gyülekezeti közösségek elképzelt imádkozásainak a helyei voltak”.

Ez a nap történelmi esemény lett számomra: életemben először itt tartottam magyar nyelven, de hazámon kívül, magyarnyelvű istentiszteletet, amit mindmáig igen sok (több ezer) anyanyelvemen és más nyelveken végzett szolgálat követett.

A második történetem átvizsgálja az Atlanti Óceánon az Egyesült Államokba, ahova először 1948. tavaszán kerültem. Szinte kizárólag Észak-Európából származó kivándorlókat szállított a Gripsholm nevű svéd hajó, amelyre jegyet kaptam. Ezen a hajón ünnepeltem meg – teljesen egyedül – az 1848-as év magyar eseményeinek 100. évfordulóját. Bár nem voltam tengeri beteg, hangulatom a mélyponton volt. Arra gondoltam, hogy mi lesz velem, ha elfogy a négy hónapi ottartózkodásra megszavazott pénz és nem tudok visszamenni Magyarországra?

Nyüzgő városba, New Yorkba, érkeztem. Egy általam egy évvel korábban, Svédországban megismert, svéd származású ottani lelkész fogadott, aki akkor New Yorkban dolgozott. Felvitt irodájába, leültetett, órájára nézett és azt mondta: „Most még nem mehetsz arra az egyetemre, ahova készültél. Nagyhét van és egy diák sincs az egyetemen. Otthon ünnepelnek. Úgy határoztunk az egyház New Yorkban levő központi irodájában, hogy értesítjük a New Jersey és Detroit között fekvő magyar evangélikus gyülekezeteket, hogy 1938 óta újra érkezett az Egyesült Államokba – Ordass püspök úr tavalyi látogatása után – egy magyarországi evangélikus lelkész. Hívják meg az itteni magyar lelkésztársai ezt a fiatalembert egy vagy két, esetleg több napra, kérjék fel, hogy gyülekezeteikben prédikáljon és csak húsvét hétfőjén utazzon a Chicagó túl fekvő Rock Islandba, ahova, az ottani Augustana Egyetemre ösztöndíja szól.

Nemsokára megérkezett az irodába egy 40 körüli férfi, egyike a New Jersey-i magyar evangélikus lelkészeknek. Szathmáry Gyula volt a neve és értem jött, hogy meghívjon hozzájuk két napra. Így elbúcsúztam svéd-amerikai barátomtól és beszálltam Szathmáry kolléga kocsjába. Kb. egy órát utaztunk, amíg megérkeztünk gyülekezetébe, amely – az Egyesült Államok keleti részén – az egyik állítólag legnagyobb magyar településen élő evangélikus magyarokat szolgálja. Felesége és leánya fogadtak és elhelyeztek. Elmondták, hogy másnap este nagyheti magyar bőjti istentisztelet lesz és ennek a megtartására megkérnek, amit elvállaltam. „Nem lesznek sokan, mert az angol istentiszteletre járó fiatalok ezt a szokást nem ismerik, no meg Amerikában nagyhét nem jelent munkaszünetet, de az öreg magyarok a világ minden kincséért nem hagynák ezt el.” A gyülekezet még az első világháború előtt, főleg dunántúli evangélikus

kivándorlókból szerveződött meg. Mivel a vacsorát Amerikában korán fogyasztják el, volt időnk, így a lelkész azt javasolta, hogy „ugorjunk be” két szomszédos református lelkészhez és üdvözljük őket. Az egyiket magunkkal hoztuk az evangélikus paplakra, ő nem régen érkezett ki ösztöndíjasként Amerikába Magyarországról, de kint szeretne maradni. Szeretett volna velem e dolgról hosszabban beszélni, hiszen ő engem otthon már ismert.

Másnap reggel a szomszéd faluba hajtottunk át, ahol egy, már Amerikában született és itt végzett fiatal, magyarul, sőt vendül is jól beszélő lelkész, Fliszár Ferenc, szolgált. Sohasem járt Magyarországon, de szorgalmasan küldte a soproni Teológiára a segélycsomagokat. Ezután a fiatal kollégával a tegnap már felkeresett egyházi irodában tettünk látogatást, majd Szathmáry kolléga megmutatta New York egyes fontosabb látnivalóit, azután igyekeztünk haza, mert prédikálnom kellett. Főleg idős emberek, nyugdíjasok töltötték meg a templomot. Ezt követően vacsoráztunk, majd Szathmáry kollégám elvitt – az ugyancsak egyórás útát jelentő – Philadelphiába, ahonnan csütörtökön vasuton Pittsburghba utaztam. Itt Markovits Pál volt a lelkész, akinek az édesanyja Szegeden hívem volt. Innen Cleveland már vasuton egy jó óra alatt elérhető, ahol két magyar evangélikus egyház is van: egyik a város keleti részén, a másik a nyugatin. Leffler Andor és Brachna Gábor szolgáltak akkor ezekben. A nyugati oldali gyülekezet egy házaspárjánál helyeztek el, de mindkét gyülekezetbe meghívtak szolgálatra, a nyugatiban angolra is. Húsvét napjának délutánján kihajtottunk Brachnáékkal Lorainba, ahol a jolcsvai születésű Turcsányi Gyula volt. Ő mind a magyar, mind az ottani szlovák gyülekezetet szolgált. Innen, megint vonattal tovább utaztam Chicago-ig, onnan pedig a Rock Islandba menő vonatra ültem át, hogy megérkezzem a Mississippi mellé, 4 hónapos tanulmányaim helyére. Ottartózkodásom idejében három hosszabb utazás során felkerestem a kimaradt magyar gyülekezeteket és azokban is szolgáltam: a Detroit-it, Buffalo-it, a két Bethlehem-it és talán egyéb helyeken is voltam, nem felejtkezve el a nem magyar nyelvű gyülekezetekről. Megfigyeléseim egyike ez volt: Nem elég a múlt féltékeny ápolása, de nem elég az átmenet nélküli beolvadás erőltetése sem, legalább az európai és dél- valamint észak-amerikai viszonylatban. Tudnunk kell, hogy Istennek másképpen jár az órája, mint a miénk. Sőt, az az óra minden ember számára más sebességgel járhat. De más lehet a környezet is, amelyet tekintetbe kell venni. Így nem csoda, hogy nem lehet a kétnyelvű szolgálatot végzők számára az a megoldás, hogy egyik nyelvről a másikra lefordítjuk az egyszer megírt prédikációt. Kettőt kell megírni, mert az emberek már a használt nyelvek miatt sem egyformák. Ezért az amerikai prédikációk talán vidámabbak, mint az európaiak. Persze, történelmi sorsuk is a „vidámabbak” közé tartozott 1948-ban, mint sok magyar ígéhirdető sokszor mélyebbre nyúló mondanivalója. De fordítva is igaz. Ha egy magyar lelkész, mint sok amerikai, egy kis tréfás történettel kezdené meg ígéhirdetését, amely megneveteti a gyülekezetet a prédikáció elején, ez nem váltana ki pontosan olyan hatást Amerikában, mint az Óhazában, ilyenkorú hallgatóság előtt magyarul. Megtanultam e pár hónap alatt Amerikában, hogy a prédikátornak elsősorban azokat az embereket kell megismerni, akik között ma szolgál.

Amikor másodszor kikerültem az Egyesült Államokba, most már mint meghívott lelkész, három évvel később elfogadtam egy Dél-Amerikába került menekült magyarok és más nemzeti-ségűek közt végzendő lelkigondozói állást. Az utóbbi csoportba tartozók közül a németek képezték számszerint a legnagyobb csoportot, így saját lelkészük volt, akinek sokszor segítettem munkájában.

Egy hétköznap reggel felhívott a német lelkész titkárnője és közölte, hogy az elmúlt éjjel főnöke meghalt és a felesége őt kérte meg, hogy beszéljen velem férje temetéséről, akinek földi maradványait a legsürgősebben egy másik országba akarják szállítani. Mindenben igyekeztem a gyászborult asszonyon segíteni és amint azt másoktól hallottam, nemcsak a német evangélikus gyülekezet tagjai, de a Caracasban élő némettség minden csoportja kifejezte őszinte köszönetét a méltó megemlékezésért.

Nem sok idő telt el, amíg Németországból egy fiatal evangélikus lelkész érkezett Caracasa és átvette a volt lelkész munkáját. Mi, vele dolgozó társai észrevettük, hogy az új kolléga semmivel sem volt megelégedve és mindent meg akart változtatni. Ezt mi, idősebbek, egyrészt

fiatal korára, az európai és dél-amerikai életfolytatás közt fennálló különbségre és tapasztalatlanságának a számlájára írtuk. De ez nem volt egészen így. Amikor a lett kollégával hivatalosan kiküldték Finnországba egy gyűlésre, amely során fiatal lelkésztársunk utazás közben szülőhazáját, Németországot is érintette, ott is úgy szidta saját fajtestvéreit, amint azt az idős kolléga sohasem tette meg saját hazájának lakóival. Persze, megpróbálta néha Venezuela lakóit idegenben dicsérni, de az idős kolléga ilyenkor attól félt, hogy nem hisznek neki. A fiatal ugyanis Finnország lakóit is bírálta. Finnországba érve, amely közismert kultúrnemzet, szinte mindennel elégedetlen volt. Így a vele utazó kollégánkat megkérdeztük: „Véleményed szerint, mi volt az, amit útja során jónak tartott?” Útitársa azt felelte: „Saját magát!”

Valóban, sajnos igen gyakran kell szembesülni a mindennapi életben azzal a ténnyel, hogy olyan embereknek kell egymással együtt dolgozni, akiknek erre nincs meg a képzettségük vagy előkészületük. Ilyesmivel, saját életem sok fordulataiban között, nem egyszer találkoztam. Boldognak mondhatja magát az, akit az Uristen megkímélt az ilyen helyzetekbe való kerüléstől. Elmondhatom, hogy aránylag hosszú életem során Ő ilyesmitől jobban megkímélt, mint ahogy azt megérdemeltem vagy reméltem volna. Ezért Neki hálával tartozom!

Makoviczky József:

Mi közünk Szt. Erzsébethez? (Protestáns megközelítés)

Szent Erzsébet István, László, Imre és boldoggá avatott unokahuga, Margit mellett a magyarországi legjelentősebb szentek közé tartozik. Születési helye ma is vitatott, sokak szerint Sárospatakon, Pozsonyban vagy Piliscsabán született 1207-ben. Apja árpádházi II. Endre 1205-ben került trónra (1205-1235), édesanyja a nagyhatalmú andechs-merániai Berthold herceg lánya, Gertrudis. Gertrudis királynő a magyar történelem tragikus alakja, akit 1213-ban Piliscsabán Bánk bán megölt, mialatt II. Endre a szentföldön harcolt.

Politikai döntés kapcsán került Erzsébet, 4 éves gyermekként, fényes kísérettel, a német történelemben nagy befolyással rendelkező türingiai örgrófkok (Ludowinger ház) Eisenach-Wartburg-i udvarába, ahol későbbi férjével, Lajossal együtt nőtt fel. A család első fia, Hermann, akivel eredetileg eljegyezték, fiatalon meghalt, így lett a magyar királylány türingiai (IV.) Lajos felesége.

A korabeli krónikák alapján Erzsébet vidám és mély érzésű teremtés volt. Egyszerű volt, pl. a kor szokásaival ellentétben nem hordott koronát a templomban. Mint mondta, a korona egyedül Krisztust illeti meg. Hamarosan ismert lett Türingiában a magyarországi királylány szerető és megértő szíve, hiszen ahol csak tudott, segített.

1221-ben, 17 éves korában ment feleségül IV. Lajos türingiai örgrófhhoz. Esküvőjén résztvettek édesapja, testvérei és a magyar királyi udvar küldöttsége. Boldog házasságukból három gyermek született: Hermann (1222), Sophie (1224) és Gertrudis (1227). A wartburgi udvar kulturális életében is tevékenyen résztvett. Emlékeztetéseket a wartburgi énekversenyek (Minnesänger találkozók). 1221-ben férjével együtt Magyarországon járt.

Életére döntően hatott a ferencesek rendjével való találkozása. Első gyónatója, a ferencesrendi Rodeger (1224) ismertette meg vele a tanokat. Hatott rá Assisi Szent Ferenc spiritua-lizmusa, radikális Krisztus-követése és az elesettekért, a betegekért önként vállalt szegénysége.

A türingiai udvarban ezek az elképzelések részben megütközést keltek, nem hozzávalónak ítélték és a rokonság ellenállásába ütköztek. Férje azonban rajongásig szerette, megértette és ahol tudta, támogatta. A krónikák szerint a német-római birodalomban 1226-ban éhínség uralkodott. IV. Lajos ekkor Itáliában tartózkodott a császári udvarban. Erzsébet cselekedett: megnyitotta az udvar kamráit, ellátta élelemmel a rászorulókat, nemcsak ruhát, hanem mezőgazdasági munkaeszközöket is rendelkezésükre bocsájtott. Nagyszerű szervező képességéről tett ekkor tanúbizonyságot. Férje megengedte, sőt támogatta tervét, hogy a rászorulóknak a vár alatt kórházat szervezzen és rendezzen be. Itt Erzsébet maga is résztvett az ápolói munkában, nemcsak ápolta, hanem mosdatta a betegeket sőt a leprásokat is, a beteg gyermekeknek játékokat osztogatott. 1227-ben férje a Szentföldre vezetett hadjáratot, ugyanúgy, mint II. Endre magyar király is. Lajos Apuliában, pestisben meghalt, ezt a személyes csapást nagyon nehezen heverte ki Erzsébet. Anyai nagybátyja, Eckbert bambergi hercegérsek vette magához.

Erzsébet ezután teljesen elkötelezte magát a puritán, önmegtartóztató életre, fogadalmat tett, de nem vonult kolostorba. Csak a szigorú marburgi Konrád magister, aki 1226-ban lett gyónatója, akadályozta meg, hogy vagyont teljesen feladja. Nem kívánt sem Magyarországra visszatérni, sem megegyezni férjhez menni. Sem apja, II. Endre, sem pedig testvére, a későbbi IV. Béla (1235-1270) nem tudta rávenni egy újabb házasságkötésre, pedig a rangos kérők között II. Frigyes német római császár is ott volt.

Egy ideig gyermekeivel maradt Marburgban (ma Hessen tartomány). Itt felállította a második kórházat, melyet Assisi Szent Ferencről nevezett el. Később itt élt egyedül és életének utolsó három évét csak a betegeknek, a rászorultaknak, az elesetteknek szentelte. A kórházat mindkét sógora anyagilag is támogatta. Három év megerőltető munkáját követően elgyengült, testi ereje elhagyta és 1231. november 16-ról 17-re virradó éjjel, Marburgban, 24 éves korában Ura magához szólította. Erekléit a később róla elnevezett marburgi Erzsébet templomban az

un. Elisabethschrein-ben helyezték el, a reformáció alatt csontjait a marburgi temetőben szétszórták.

Erzsébetet halála után négy évvel, 1235. május 27.-én Perugiában szentté avatta IX. Gergely pápa, ezt a marburgi Konrád illetve türingiai IV.Lajos testvére, Konrád szorgalmazta. Ettől kezdődően az Erzsébet-kultusz mind nagyobb teret nyert Európában. IV Károly német-római császár 1357. májusában feleségével és Nagy Lajos király feleségével, Erzsébettel együtt zarándokolt Marburgba Erzsébet sírjához.

Magyarországra Erzsébet tiszteletét a türingiai bányászok hozták be először a XIV. szd.-ban a felsőmagyarországi bányavárosokba, innen terjedt el később tisztelete az egész országban. Pray György 1770-ben kiadott "Vita S. Elisabethae viduae Thuringiae, ducis Saxoniae, Hassiae principis et comitis Palatinae" (Tyrnaviae-Nagyszombat 1770) c. kiadott könyvében arról számol be, hogy testvére, IV. Béla 1244-ben engedélyezte, hogy Dávid és Farkas ferences testvérek, akik Erzsébet kérésére évekig tartózkodtak a türingiai udvarban, Szent Erzsébet tiszteletére templomot építhessenek Pozsonykáptalanban.

Három gyermeke, sőt unokái pecsétjeiben is szerepelt, hogy Szent Erzsébet közvetlen leszármazottai. Erzsébet Türingia és Hessen tartomány védőszentje, a türingiai oroszlán a leányán keresztül megjelenik a későbbi hesseni örgrófság címerében is. Zsófia második férje, Brabant és Lotharingia hercege, II. Heinrich bejelentette igényét a hesseni örgrófságra, váratlan halála után a 24 éves Zsófia Marburgban telepedett le, s fiának, Heinrichnek biztosította a hesseni örgrófságot. E család késői leszármazottja, a hesseni Fülöp herceg 1527-ben megalapította a marburgi egyetemet, mely az első protestáns alapítású egyetem a német római birodalomban. Alapított még 4 kórházat, melyek közül a hainai és a merxhausenai pszichiátriai klinikák ma is működnek.

Erzsébet a mai napig Türingia és Hessen tartományokban nagy népszerűségnek örvend, nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok között is. Neve az emberszeretettel, lemondással, és a mindenkori, feltétel nélküli segítségadással kapcsolódik össze. Bizonyos, hogy a Nyulak szigetén (ma Margitsziget) kolostorban élő unokahugára, IV.Béla lányára példaként hatott, hasonlóan III. Endre utolsó árpádházi király Margit nevű lányára, aki Svájcban végzett karitatív tevékenységet. A német lovagrend védőszentje, mind a katolikus, mind a protestáns ágazat tiszteli.

Festményeken, freskón örökítették meg életét és alakját. Ezek közül az egyik leghíresebb a Wartburg várában található, Moritz von Schwind osztrák festő freskó-sorozata, ahol az ismert rózsza jelenet mellett rövid életének szakaszai szerepelnek. Kassán a történelmi Magyarország legnagyobb gótikus dómja az ő nevét viseli, itt látható a világ legnagyobb szárnyas oltára (késő gót-renesszáns), mely 11 méter magas, 8 méter széles és 12 képben Szent Erzsébet életét ábrázolja. Liszt Ferenc, aki „Magyarországi Szent Erzsébet legendája“ címmel szimfonikus költeményt szerzett, többször járt Wartburgban megpihenni, erőt meríteni.

Számtalan karitatív intézményt, templomot, iskolát neveztek el és neveznek el róla a világban. Életéről számtalan könyvet írtak. Eisenachban, illetve Halleban a fordulat éve után két újonnan alapított gimnáziumot neveztek el a türingiai Szent Erzsébetről.

Mi protestánsok, akik más szemmel nézzük a szentek tiszteletét, mint katolikus testvéreink, igen tiszteljük őt, mert olyan példát mutatott karitatív tevékenységével, emberszeretetével, Istennel szembeni alázatával, amely összeresztény értékű. A keresztény értékrendben fontos, hogy ki mit tett Isten meghatározó kegyelme által s ez hogyan csapódott le jó cselekedeteiben. Ezt az isteni kegyelmet tisztelet illeti mindnyájunk részéről.

*A „Szt.Erzsébet-év“ befejezésével vet számot két cikkünk: inkább (hatás-)történeti az egyik, míg a másik személyesebb hangvételű. Mindkettő színesíti Erzsébet-képünket.
(Szerk.)*

Cseri Gyula:

„...mint akiknek nincsen semmijük, és akiké mégis minden!“
Árpádházi és Tübingiai Szent Erzsébet hatása az utókorra és maradandó jelentősége¹

Áldott az a történelmi személy, aki 800 év múltával is másokat a szeretet cselekedeteire ihlet, és így áldássá lesz másoknak. Gondoljunk erre, ha most Szent Erzsébet utókorra gyakorolt hatását tekintjük át.

Egy ható erő hatásokat idéz elő, hatásai pedig hatástörténeté állhatnak össze. Feladatom az, hogy áttekintést nyújtsak Szent Erzsébet hatásának történetéről. Ehhez kapcsolódva választ szeretnék majd adni arra kérdésre, hogy miben rejlik az ő maradandó jelentősége? Mely örökséget hagyott ránk és a jövőendő nemzedékekre?

Mi volt Szent Erzsébet hatástörténetében a **ható erő**? *Isten és a felebarát szeretete*, ahogyan a tiszteletére készült litániában imádkozzuk; *radikális lemondása* társadalmi rendjének és politikai pozíciójának előnyeiről és biztonságáról, a megalkuvás nélküli szegénység, a szigorú aszkézis, a bűnbánat és a nyomoruságban élő emberek iránti önfeláldozó szolgálata javára; *meggyőződése*, hogy földi életünk értelme Istennel való egyesülésünk és Krisztus radikális követése; akarat erős, független, nem alkalmazkodó és teremtő módon *kihívó személyisége*; ellentmondásra képes *bátorsága*; *cselekedetei és ispotály koncepciója*, amelyet megvalósított. Mind ebben pedig *Isten hatékony jelenléte*, a praesentia et efficientia dei, az ő személyében és életében.

Egy történész megítélése szerint Németország szentjei közül senki nem mérhető Szent Erzsébet hírnevével az utókorban és egyik sem világít olyan töretlenül a jelenkorba, mint ő. Hogyan hatott ő a történelemben?

Mindenkit, aki Szent Erzsébet szellemi örökségét kutatja, óvni is kell. Először is azért, mert e Szent öröksége, az ő „*exemplum fidei et vitae*”, nem csak inspiráció forrása, hanem kényelmetlen kihívás is lehet. „Életét épp oly kevéssé változtathatjuk idillé, mint Assisi Ferenc életét!” – állapítja meg figyelmeztetően Reinhold Schneider, a neves író. Majd hozzáfűzi, Erzsébet „bizonyos értelemben megütköztető és megdöbbentően zavarbaejtő egzisztencia” volt. Tudott önmagára nézve szélsőséges következményekkel járó döntéseket hozni. A kiváló, a kiemelkedő mindig excentrikusnak tűnhet, mert a megszokott középszerűt túlhaladja, vagyis rendkívüli. Másodszor azért óvakodjunk, mert egy hatástörténet legtöbbször az utókorról többet árul el, mint arról a személyről, akinek a hatásáról szó van. A hatástörténet tükröt tart elénk, amely kíméletlenül megmutatja az utókor manipulációit, visszaéléseit és félreértéseit. Amilyen kevéssé változtathatjuk Szent Erzsébet életét idillé, oly kevéssé stilizálhatjuk hatástörténetét sikertörténeté. Személyének stilizálása, politizálása és újrafeudalizálása az a három kritikusan megvizsgálható fejlődés, amely közvetlenül halála után már megmutatkozott. E kritikus szempontok mellett hatástörténete bizonyítja azonban – és ez sokkal fontosabb – hogy ő az évszázadok során számtalan embert a szeretet tetteire és Krisztus követésére inspirált.

Hatását az utókorra három területen mutatom meg:

- Örökségének rendezése halála után.
- Hatása a szegények és betegek gondozására és a szociális gondolkodásra.
- Hatása a keresztény életre.

1. Szent Erzsébet örökségének rendezése

Erzsébet alapította a marburgi kórházat és menházat, annak költségeit özvegyi vagyona bevételeiből fedezte, ő maga pedig kórházában ápolta a betegeket és szolgált a rászorulóknak. Ez az ispotály és ahhoz kapcsolódóan a beteg- és szegénygondozás volt legfontosabb hagyatéka.

¹ Szent Erzsébet születésének 800. évfordulója alkalmából 2007 október 20-án Marburgban rendezett ünnepségen elhangzott németnyelvű előadás fordítása

Halála után dönteni kellett arról, kinek a tulajdona legyen ez a szociális létesítmény, ki tartsa fenn és ki végezze a munkát tovább. E kérdés rendezését elsősorban a türingiai fejedelmi család, konkrétan Türingiai Konrád, Erzsébet sógora, tekintette feladatának. Természetesen részt vett a kérdés rendezésében Erzsébet gyóntató papja és lelki vezetője, Marburgi Konrád magiszter is. Szava egyházi és birodalmi státuszánál fogva is döntő volt, hiszen a kereszteshadjárat pápai hírnöke, pápai vizitátor és birodalmi nagyinkvizitor volt. A kérdés rendezését eldöntötte az a körülmény is, hogy Türingiai Konrád fejedelem a Német Lovagrend tagja és 1239-től annak nagymestere volt. A rendet, mint betegápoló rendet, a kereszteshadjáratok alatt alapították a Szentföldön, később papi lovagrenddé alakult és a 13. sz. első évtizedeiben új feladatköröket keresett a Német Birodalom területén. Így történt, hogy a marburgi kórházat és menedékházat a Német Lovagrendre ruházták. A Lovagrend és a fejedelmi ház közösen tervezte és valósította meg a marburgi Szent Erzsébet templom, mint zarándok templom építését. A kórház, Erzsébet szenttéavatása, amelyhez a zarándoklat és a szent kultusza kapcsolódott, együtt alkottak karitatív-spirituális-gazdasági koncepciót. A beteg- és szegénygondozás költségeit a szent kultuszából nyert bevételből vélték elsősorban fedezni.

Sikeres volt-e ez a megoldás? A Német Lovagrend abban az időben nem tekintette már a beteggondozást fő feladatának. Működési területe egyre inkább a kelet-európai pogány misszió, a hit védelme és a birodalmi politika volt. Ezt a feudális papi lovagrendet világok választották el a késő 12. sz.-i szegénység-mozgalmaktól, a ciszterciák és premonstreiek szegénység eszményétől, a beginek és nem utolsó sorban a ferencesek eszményeitől. Szent Erzsébet kór- és menedékházát Szent Ferencnek szentelte. Kézenfekvő lett volna ez a ferences rendre vagy annak női harmadrendjére bízni. Sajnos ebben az esetben is érvényes a teológus Wilhelm Maurer megállapítása: „A ferenceség új borát régi tömlőkbe öntik”.

Mi volt e döntések következménye? Szent Erzsébet szellemi hagyatéka, a szeretet radikális gyakorlása és Krisztus követése a szenvedésben is, a radikális szegénység eszménye, a nyomorultak feltétel nélküli szolgálata, az alázat, mint alapvető magatartás, a szigorú aszkézis, mind háttérbe szorult a dicsőséges Szent kultuszában, sőt értelmet változtatott. A személyes lemondás és szegénység követelményét helyettesítette a másokról való gondoskodás. A Német Lovagrend jóakarattal törekedett arra, hogy Szent Erzsébet örökségének megfelelően. A rend második patrónusává tették és tisztelték. Azonban, hogy a nagy zarándoktemplom igen költséges építése és a Szent díszes kultusza Erzsébet szellemében volt e, vitatható. Ő, aki egyszer apácákat azért bíralt, mert drága aranya tárgyakat készíttettek templomuk céljára, ahelyett, hogy a pénzt a szegényekre fordították volna, ő, aki mint fejedelemasszony drága ruháit rászorulóknak adta és maga egyszerű ruhát hordott, aki nem akart többé fejedelemként élni, bizonyára elvetette volna annak az arany kehelynek és császári koronának a gondolatát, amelyet fej-ereklyéje számára készíttettek. Mindkettő az európai aranyművészet legdrágább alkotásai egyike. Tőle származik a megállapítás: „Hogyan viselhetnék arany koronát, ha az Úr töviskoronát visel?”. Az utókor birtokába vette őt, saját arcára formálta és elidegenítette lényétől.

A Lovagrendnek nyereség volt Szent Erzsébet hírneve és kultusza. Ő volt az egész középkor legragyogóbb szentje, Marburg pedig a 13. sz. végéig a leglátogatottabb zarándokhely. Erről tanúskodik a bűnbocsánatot ígérő okiratok nagy száma, amelyet pápák, érsekek és püspökök állítottak ki egész Európában és Palesztinában. Még a konstantinápolyi pátriárka is állított ki ilyen okiratot, ami figyelemreméltó tény a keleti és nyugati egyházak szakadása után. A 14. sz.-ban elhalványodott Marburgnak, mint zarándokhelynek a jelentősége. Ennek egyik oka bizonyára az volt, hogy Szent Erzsébet szellemi örökségét nem őrizték meg autentikusan. A kór- és menedékház a Lovagrendben mellékes jelentőséggel birt. Egy kis épületet rendeztek be erre a célra, a Lovagrend kerülete bevételének csupán 10%-át fordították a beteggondozásra, a kórház-mester hivatala a rend egyéb hivatalai mellett alárendelt volt. Gyakran maradtak ágyak üresen, mert szegényeket elutasítottak és olyan beteget helyeztek előnybe, akik bőven hoztak élelmet magukkal. Ismert Marburg városának egy tiltakozó levele, amely ezeket az állapotokat említi és bírálja. Szent Erzsébet kultuszának hanyatlása a rend bevételeinek csökkenésével járt. Elmaradtak a tömegek, szinte csak lovagok látogatták a zarándokhelyet. Így a rend már a 14. sz. közepén (1357) IV. Károly császártól adománygyűjtésre kért privilégiumot, amelyet meg is kapott. Ugyanebből az okból kölcsönözték ki Szent Erzsébet csodatevő kabátját jól fizető főnemesi családoknak, főképpen terhes asszonyoknak. Szent Erzsébet hagyományának rendezésében a Szent valódi motívumai és mások politikai érdekei keveredtek. Mindhárman, a fejedelmi ház, Konrád magiszter és a Német Lovagrend a Szentet saját érdekei eszközévé is tette.

2. Szent Erzsébet hatása a szegények és betegek gondozására és a szociális gondolkodásra.

Szent Erzsébet legnagyobb hatását a történelemben a betegek és rászorulóknak gondozására gyakorolta. Női rendek és laikus mozgalmak voltak elsősorban azok, akik az ő szellemében és az ő példáját követve, kimondottan erre a célra alakultak és az ő védnöksége alatt szolgáltak. Már röviddel halála után, majd később minden évszázadban alakultak ilyen rendek és mozgalmak. Itt csak a legfontosabbakat említem, amelyeknek ihlető forrása az ő hite és életpéldája volt.

A *Löveni Harmadrendi Konvent* 1247-ben Szent Erzsébet tiszteletére kórházi konventté alakult. 1395-ben létesítette Angelina Corbao Foligno-ban az általa alapított *Erzsébet-Apácarend* első kolostorát. Később ez a rend Európaszerte számos kolostort alapított kórházakkal és szegényházakkal együtt. A 16.sz.-ban a rend 135 kolostorában kb. 3900 nővér élt és szolgált. A 18. sz.-ban a rend további kolostorokat létesített. A magyar királyság területén Pozsonyban és Budán volt kolostora.

A Harmadrendi Ferencesnők szabályzata szerint és egyszerű fogadalommal működtek a 15. sz. közepétől az *Erzsébet-Ispotály-Nővérek*. 1626-ban aacheni konventjükből Apollonia Rademacher ösztönzésére újabb konventeket alapítottak, 1843-ban az esseni, majd 1862-ben a nápolyi konventjükből indult hasonló kezdeményezés.

1615-ben Párizsban alakult meg a *Szent Erzsébet Ferencesnővérek* kongregációja. A Harmadrend szabályai szerint végezték szolgálatukat *Szent Erzsébet Szürke Nővérei* (nevük öltözetük színére utal) és a *Szent Erzsébet Szeretet Nővérei* rendek.

A legfontosabb laikus mozgalom Szent Erzsébet hatástörténetében az u.n. *Erzsébetkonferenciák* voltak. Miután a nagy francia forradalom és a napoleoni korszak szekularizációja következtében a szervezett, keresztény beteg- és szegénygondozás intézménye átmenetileg le hanyatlott, a 19. sz.-ban a szervezett keresztény szeretetszolgálat Szent Erzsébet szellemében új virágkorát élte meg. 1840-ben Trierben alapították meg római katolikus asszonyok az *Erzsébet Egyesület* nevű karitatív laikus mozgalmat. Később ez az *Erzsébet Konferenciák* nevet kapta. Nők vállalták a gyülekezetekben az u.n. Erzsébet-szolgálatot, vagyis a szegény- és beteggondozást, különösen is a házi beteggondozást, később pedig e szolgálatot támogató egyesületekként működtek. Az 1970-es években Németországban kb. 2100 ilyen szolgálat tevékenykedett.

Hatott-e Szent Erzsébet öröksége az evangélikus egyházakban? A reformáció a szegények és betegek gondozását a helyi gyülekezet feladatának tekintette. Kálvin egyházi rendjében erre külön tisztséget határozott meg. A felebaráti szeretet nagy példaképeinek emlékére a reformáció egyháza megőrizték, elutasították azonban szentek kanonizálását és ezek közvetítő vagy patronusi szerepét. Luther Szent Erzsébetet „csodálatra méltó és meghökkentő példaképnek” nevezte. A karitatív szolgálatot azonban nem szentek nevében és védnöksége alatt végezték. Volt azonban egy nagyszerű példa arra, hogy egy evangélikus tartományi fejedelem kórházalapításait Szent Erzsébet életműve folytatásának tekintette. Szent Erzsébet kórház és menhely koncepciója a 16. sz. közepén a protestáns Hessenben reneszánszát élte meg. Ennek háttere a következő.

A hesseni fejedelmi ház Sophia hercegnőtől, Erzsébet idősebbik leányától származik és mélyen kötődött Szent Erzsébethez. Úgy tekintettek rá, mint „Hessen Háza fő asszonyára”. A fejedelmek címei között ez a leszármazásuk is szerepelt. Fülöp fejedelem, akit Nagylelkűnek neveztek, a 16. sz. közepén több új kórházat alapított Hessenben, részben a felosztott kolostorok épületében. Legnagyobb kórházát Haina-ban létesítette kb. 350 beteg részére. A kórház templomában ma is látható Soldan von Frankenberg szobrászművész szép alkotása, amely a fejedelmet és Szent Erzsébetet ábrázolja, aki leprásokat gondoz. Egy a reliefhez tartozó felirat hirdeti, hogy Fülöp fejedelem tudatosan és közvetlenül az erzsébeti kórházszmzt követte. Az ő szellemét fejezi ki a fejedelem rendelete is, amelyben nyomatékkal kifejezi, hogy ezek az általa alapított kórházak „az elhagyott szegény, nyomorult, béna, vak, beteg, tébolyodott, fiatal és öreg meztelen, férfi és női személyeket” szolgálják. Nem Szent Erzsébet kultusza, de életműve vált a reformáció hívei számára elkötelezővé. Az ereklyék tiszteletét megszüntette a reformáció, a Szent földi maradványait a marburgi templomból eltávolították. A betegek és szegények szolgálatának ebben a megújulásában azonban, a történész, Karl. E. Demand szerint: „Erzsébet...újra önmagára talált”. Mint minden a történelemben, így ezek a

szociális intézmények is, később háborúk és az eszmények ellankadása következtében hanyatlás áldozatává váltak.

Ezek a példák szemléltetik Szent Erzsébet utókorra gyakorolt hatásának tartósságát és széles körét. Hatása azonban a karitatív rendezvényeken, kongregációkon és mozgalmakon túl a szociális munka és gondolkodás sok más területén is tapasztalható, egészen a 20. sz.-ig. Így pl. püspöki rendeletekben, pásztorlevelekben, prédikációkban és szociáletikai művekben. Hogy szellemi öröksége milyen széles körben hatott, mutatja a 20. sz. egyik legjelentősebb szociáletikusának, a katolikus Oswald von Nell-Breuning példája, aki 1931-ben ilyen címen írta egyik iránymutató tanulmányát: „Lakásprogram és családtámogatás Szent Erzsébet szellemében”. Szent Erzsébet inspirációja a szeretet tetteire kimeríthetetlen. Ennek az Erzsébet-évnek a jelmondata, melyet az Erfurti püspökség választott, igaz: „Erzsébet megmozgat!” (Elisabeth bewegt!).

3. Szent Erzsébet hatása a keresztény életre

E témánál többnyire a Szent kultuszára gondolnak. Itt azonban nem erről szólok, hanem arról a hatásáról, amit számtalan ember hívő életére gyakorolt. Ki tudná mind ezt a hatását megállapítani? Példákon azonban megmutathatjuk.

Az, hogy környezetére hite és cselekedetei milyen mély benyomást tettek, azt 1235-ben történt szentté avatásának aktáiban ma is olvashatjuk. Azok beszámolója, akik őt személyesen ismerték és 13. sz.-i életrajzíróinak művei hitét és cselekedeteit már korán halála után általánosan ismertté tették. Ami így örökre ismertté vált, az önmagáért beszélt. Működéséhez a talaj elő volt készítve. „Önmegtagadó lemondás rázkódtatta meg a kor fejedelmi házait” – állapítja meg Reinhold Schneider. Ez éppen úgy érvényes volt II. Frigyes császárra, mint a vele ellenséges viszonyban álló IX. Gergely pápára. Mindketten tisztelték Szent Erzsébetet, akinek példája hatott rájuk. Tübingiai Konrádot, Erzsébet sógorát, mélyen megrendítette Erzsébet életpéldája. Sziléziai Hedwig hercegnő, Erzsébet anyai nagynénje, túlélte fiatalon elhunyt unokahúgát. Erzsébet hagyatékából egy fátylat szerzett magának, mint ereklyét, amit mindig magánál tartott. Ő is szegénységi fogadalmat tett és kolostorban élt. Meleg szavakkal szólt arról a hatásról, melyet Erzsébet gyakorolt rá. Hedwig menyje, Anna, ugyanebben a szellemben élt és szoros kapcsolatot ápolt a marburgi kegyhellyel. Hasonlót mondhatunk Csehországi Ágnesről is. IV. Béla magyar király, Erzsébet testvére, a Harmadrend tagja lett, Coloman, Galicia fejedelme aszkétaként élt. Portugáliai Erzsébet szószerint harcrakész hadak közé vetette magát és így teremtett békét. Ő is Szent Erzsébet hatása alatt állt. Magdeburgi Mechtild, a nagy misztikus, mélyen tisztelte Szent Erzsébetet és annak küldetéséről elmélkedett. A Szent Erzsébet által ihletettek közé tartozik a már említett Angelina Corbao és Apollonia Rademacher is, sok más neves és névtelen személlyel.

Krisztus szenvedésben és szeretetben való követésének kegyességét, a *szigorú aszkézist, amely a világban való szolgálattal együtt jár* (egy addig ritka szintézis!), nem ő teremtette meg. A legtöbbet abból, ami őt jellemezte, a kor szegénységi mozgalmi és a szerzetesi reformkegyesség alkotta meg. Assisi Szent Ferenc azután mindezt elmélyítette és kibővítette. Erzsébet azonban önállóan talált újtárra, amelyen Krisztushoz fűződő misztikus mély szeretete vezetett.

A kegyességre gyakorolt hatását természetesen szentté avatása rendkívüli módon megnövelte. Úgy gondolom azonban, hogy ő a szenttéavatás nélkül is megtalálta volna útját az emberek szívébe. A személyével kapcsolatos kutatás felvirágzása a 20. sz.-ban (a művek száma több ezer) nem függ attól, hogy ő kanonizált szent. Sok kanonizált szent van, akikkel a kutatás nem foglalkozik.

Joggal mutattak rá ebben a jubileumi évben arra, hogy a „szent” bibliai fogalma egy egyetemes viszonyulási fogalom. Szent az, aki Istenhez tartozik. Ebben az értelemben vallják meg katolikus és protestáns keresztények az Apostoli Hitvallásban, hogy hisznek a „szentek közösségében”, vagyis minden hívő közösségében. A legtöbb vallásban, így a keresztényben is, megtaláljuk azonban azt a felfogást, hogy Isten ereje bizonyos emberekben és bizonyos helyeken különösen is hat. Ebből az okból keresték fel sokan már életében Erzsébetet és ebből az okból látogatta a segítséget keresők áradata sírját, már közvetlenül halála után. Ebből a hitből eredt az ő esetében is a sírjához való zarándoklás és ereklyéinek tisztelete. Hitelre méltó az a hagyomány, hogy sírjánál betegek meggyógyultak. Szent Erzsébet azonban Krisztus iránti szeretetében megtapasztalta, hogy Istenhez nagyon rövid út vezet. Úgy gondolom, osztaná azoknak a nagy misztikusoknak a nézetét, akik azt tanították, hogy a zarándoklás csupán

szellemi módon a szobánkban is megtörténhet, mert az igazi szentély a szívünkben van. Nem ezt hirdeti-e Pál apostol is: „Nem tudjátok, hogy testetek a Szent Lélek temploma?”.

Mi volt Szent Erzsébet hatásának titka? Hitelesen élte meg a lemondás és könnyörületesség eszményét és hitelesen sugározta szét Isten szeretetét és közelségét!

4. Szent Erzsébet maradandó jelentősége.

Mi Szent Erzsébet maradandó jelentősége? Erre a kérdésre ebben az Erzsébet-évben számos fontos és igaz választ adtak már. Ezeket itt most nem tárgyalhatjuk. Szeretném azonban e válaszokat egy olyan szemponttal kiegészíteni, amellyel nem találkoztam: *a minden múlandóhoz való ragaszkodásunktól, kötődéseinktől való szabadságot.*

Szent Erzsébet litániája idézi Pál apostolnak egy szavát (2Kor 6,10):

„Isten szolgálóleánya ...

Mint szomorkodók, de mindig örvendők,

mint szegények, de sokakat gazdagítók;

mint akiknek nincsen semmijük, és akiké mégis minden.”

Így jellemzi szolgálatát az apostol, de ezzel együtt a keresztény egzisztenciát is. Ennek titka a szabadság, a múlandó dolgokhoz való görcsös ragaszkodásunktól való felszabadulás. Ez a szabadság tesz képessé bennünket arra, hogy azzal, amink van, felelősséggel bánjunk.

Az a belátás, hogy a kötődéseinktől való megszabadulás és a felebaráti szeretet, mások segítése, belső harmóniára és békességre vezet, ma világszerte terjed és korunk egyre nyitottabb erre az igazságra. Ez a szabadságunk Istennel és teremtett világával való félelemmentes, kiengesztelődött egységünk tudatában és hitében gyökeredzik. Szent Erzsébet ezt a szabadságot és az egységnek ezt a tudatát élte meg számunkra is. Azt gondolom azonban, hogy e célhoz ma részben más utat kell járnunk, mint ő járt. Az askézis a felszinen maradhat, ez inkább gyümölcse mint eszköze a szabadságnak. Az önsanyargatás téved médiumát illetően. A gonosz elleni harcra való összpontosítás a negatívumra köti figyelmünket. A kötődéseinktől való szabadság és az ember átalakulása lelki-szellemi úton történik, ott ahol megnyílunk Isten ereje, kegyelme és szeretete befogadására, vagyis a pozitívumra összpontosítunk. A célhoz vezető útjaink eltérhetnek ugyan az övétől, de Erzsébettel, e kiemelkedő szenttel vallhatjuk azonban, hogy ez a szabadságunk és Istennel való egységünk tudata hozza el számunkra az igazi életörömet és azt a békességet, amelyet – Krisztus szavával – senki és semmi el nem vehet tőlünk.
